

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

**Azerbaycan dış politikasının yumuşak gücü olarak Haydar Aliyev
fonunun faaliyetleri**

Hazırlayan

Elmar Mirzeyev

1417.02006

BAKÜ-2018

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASININ YUMUŞAK GÜCÜ
OLARAK HAYDAR ALİYEV FONUNUN FAALİYETLERİ

Hazırlayan

Elmar MİRZEYEV

1417.02006

Danışman

Öğr.Gör.Ziyadhan HASANOV

BAKÜ-2018

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Kafedra “İqtisadiyyat və İşlətmə

TƏSDİQ EDİRƏM

“ ____ ” _____ **2018**

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ VERİLMİŞ TAPŞIRIQ

“Türk Dünyası İşlətmə” fakültəsinin Beynəlxalq Münasibətlər
(Uluslararası İlişkiler) **ixtisası üzrə**

təhsil alan tələbəsi

Mirzəyev Elmar Eldar
(adı, soyadı, atasının adı)

Diplom işinin rəhbəri

Öğr.Gör.Ziyadxan Həsənov Əli
(adı, soyadı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi)

1. İşin mövzusu AZƏRBAYCAN DIŞ POLİTİKASININ YUMUŞAK
GÜCÜ OLARAK HAYDAR ALİYEV FONUNUN FAALİYETLERİ

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti tərəfindən təsdiqlənsin

“ ____ ” _____ **2018 il**

No

2. Tələbənin sona yetirdiyi işin kafedraya təhvil müddəti: 8 ay

3. İşin məzmunu və həcmi (izahı, hesabı və eksperimental hissəsi, yeni təhlilə ehtiyacı olan müəssisələr) Özet, Giriş, Birinci bölüm, İkinci bölüm, Sonuç, Kaynakça,

4. Buraxılış işi üçün lazımi materiallar

HASANOV,Əli,(2005).“Müasir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasəti”,“Azərbaycan”,ss 171-173.

QURBANOV,Araz,(2017),“Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016)”, ss 845-846

YEŞİLOT, Okan ,(2005), Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, “İstanbul Kitabevi”, ss 181.

SEFEROV, Rehman, “Sovyet Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Nüfusunun Etnik Yapısındaki Değişimler”, “Türkiyat Araştırmaları Dergisi”, ss. 403

BEŞİKÇİ, Seçil, “ Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler”, “Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi” ,ss. 250

5. Buraxılış işi üzrə məsləhətçinin soyadı, adı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi (diplom işinin ona aid olan hissəsini göstərməklə)

Öğr.Gör.Araz Aslanlı Azad

6. Buraxılış işinin təqdimi üzrə təqvim planı:

Sıra No	İşin hissələrinin adı	Qurtarma faizi (yerinə yetirilmə)	İşin yerinə yetirilməsi müddəti	
			plan üzrə	faktiki

1.Bölüm (Ekim 2017 – Ocak 2018)

2.Bölüm (Mayıs 2018)

Buraxılış işinin rəhbəri: Ziyadxan Həsənov

imza _____

Məsləhətçi: Araz Aslanlı

imza _____

Tapşırığı imza üçün qəbul etdim _____
(tələbənin imzası)

Tapşırığın qaytarılması tarixi “ _____ ” _____ **2018-ci il**

Qeyd 1. Buraxılış işi üzrə verilmiş tapşırıq 2 nüsxədən ibarətdir. Nüsxənin biri tələbəyə verilir, ikincisi kafedrada qalır.

2. Hazırlanmış buraxılış işini tapşırıqla birlikdə tələbə DAK təqdim edir.

BURAXILIŞ İŞİNİN PLANI

TUTANAK

ÖZET

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASINDA “YUMUŞAK GÜC”
OLGUSU.

1.1. AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASI

1.2. AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASININ AMAÇLARI VE
HEDEFLERİ

1.3. AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASININ YAPIMI VE YAPIM
SÜRECİ

1.4. AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASININ TEMEL
UNSURLARI

1.5. AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASINDA “YUMUŞAK GÜC”

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASINDA H.ALİYEV FONU
ETKİSİ

2.1. HAYDAR ALİYEV FONUNUN KURLUŞU VE TARİHİ

2.2. HAYDAR ALİYEV FONUNUN AMACI

2.3. HAYDAR ALİYEV FONUNUN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ

1.SONUÇ

2.KAYNAKÇA

3.ÖZET

ÖZET

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonraki dönemde birbirinden farklı özelliklere sahip dönemler yaşamıştır. Bu dönemler kendi özelliklerini dış politikaya da yansıtmıştır. Ancak her bir dönemde de tarihi, ekonomik, jeo-stratejik, demografik, siyasi öğeler dış politikaya doğrudan etki etmiştir. Bu öğelerin etkisiyle küresel güçler bölgeye ilgi göstermiş ve Azerbaycan'la yakın ilişkiye girmenin yollarını aramıştır. Bu öğelerin etki oranına göre Azerbaycan dış politikası bazen Rusya'ya, bazen Batıya yönelmiş, bazen de bu güçler arasında denge kurmayı amaçlayan denge politikası şeklinde belirlenmiştir. Bu öğelerin dış politika üzerindeki etkisi ile devlet bazen ideolojiyi, bazen enerjiyi, bazen de başka bir unsuru dış politikanın ana ögesi yapmıştır. Azerbaycan devletinin dış politika faaliyetlerinin Dağlık Karabağ'da ermeni bölücülüğü ve Ermenistan'ın askeri saldırısı ile derinleşen ciddi siyasi ve ekonomik sorunlarla eşlik olunması onun diplomasisi karşısında çok önemli görevler koyuyor. Öyle ki, ülkemiz ulusal çıkarlarını, bölgede lider devlet statüsünü korumakla birlikte, Batı, islam ülkeleri, Türk dünyası ve Bağımsız Devletler Topluluğu siyasi, ekonomik ve kültürel mekanları ile karşılıklı yararlı ilişkiler kuruyor, uluslararası işbirliğini ve eşit ortaklık ilişkilerini genişletiyor.

Anahtar Kelmeler: Azerbaycan dış politikası, Yumuşak Güç, H.Aliyev Fonu

İÇİNDEKİLER

TUTANAK.....	i
ÖZET.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASINDA “YUMUŞAK GUÇ” OLGUSU

1.1 AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASI.....	2
1.2 AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASININ AMAÇLARI VE HEDEFLERİ.....	10
1.3 AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASININ YAPIMI VE YAPIM SÜRECİ	16
1.4 AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASININ TEMEL UNSURLARI.....	22
1.5 AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASINDA “YUMUŞAK GÜC”	29

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASINDA HAYDAR ALİYEV FONUNUN ETKİSİ

2.1 H.ALİYEV FONUNUN KURULUŞU VE TARİHİ.....	51
2.2 H.ALİYEV FONUNUN AMACI.....	52
2.3H.ALİYEV FONUNUN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ.....	54
SONUÇ.....	58
KAYNAKÇA.....	60

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AHC	Azerbaycan Halk Cumhuriyeti
BDT	Bağımsız Devletler Teşkilatı
BM	Birleşmiş Milletler
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

GİRİŞ

Elbette, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış politikasının son 25 yıl içinde geçtiği karmaşık yolu, siyasi-ekonomik çıkarlar ve milli güvenlik çıkarlarının teminatında elde ettiği başarıları, siyasi kursunu, prensip ve görevlerini, uluslararası ilişkiler sistemindeki rolü ve konumunu, ülkemizin karşılaştığı sorunlar, özellikle Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununun çözümü doğrultusunda stratejisini ve seri etkinliğini bir teze sığdırmak, onun kapsamlı açıklamasını vermek zordur. Bununla birlikte, teze girilen makalelerin yazarları geçtiğimiz dönem içinde Azerbaycan'ın dış politikasının ayrı ayrı öncelik yönlerine, onun jeopolitik tutumuna, devletimizin uluslararası güvenlik ve uluslararası ekonomik ilişkiler sistemindeki yerine, taktik imkanlarına dair kısaözetleri dikkatinize ulaştırmaya çalışmışlardır. Dış politikanın doğru belirlenmesi ve uygulanması dünyanın karmaşık, hassas bölgesinde - coğrafi açıdan Batı ve Doğu'nun kavşak, kültür bağlamında uygarlıkların kavuşma mekanında, stratejik yaklaşımlarda ise jeopolitik ve jeoekonomik çıkarları kesişme noktasında bulunan Azerbaycan için hem geçtiğimiz dönemlerde, hem de şimdi ayrı bir öneme sahiptir. Öyle ki, ülkemiz ulusal çıkarlarını, bölgede lider devlet statüsünü korumakla birlikte, Batı, islam ülkeleri, Türk dünyası ve Bağımsız Devletler Topluluğu siyasi, ekonomik ve kültürel mekanları ile karşılıklı yararlı ilişkiler kuruyor, uluslararası işbirliğini ve eşit ortaklık ilişkilerini genişletiyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASINDA “YUMUŞAK GÜÇ” OLGUSU

1.1. AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASI

Bilindiği gibi, genel politika anlayışında dış politika kavramı ülke sınırları dışında bulunan mekanı kapsayan etkinliktir. Dış politika konuları (burada canlı araçların) kendi mekanından dışarı çıkmasını sağlayan soyut ve somut faaliyettir. Dış politikası olmayan devlet mevcut zamanda yaşayamaz. Devletin varlığı onun iç ve dış politikasının birleşmesindendir. Dış politika devletin uluslararası soyut hareketinin hayali hattını ve yatay (ilişkiler sisteminde coğrafi mekan ile) çevrelere yönelik hareketini oluşturuyor. Dış politika uluslararası ilişkilerin hem de dikey hareketlerinden oluşur (NASİBOV, Elşən, “Beynəlxalq Münasibətlər və Dövlətlərin Güclərinə Görə Təsnif Olunmalarının Əsasları”, “Bakı”, ss.53-54). 28 Mayıs 1918'de bağımsızlığını ilan etmiş genç Azərbaycan Halk Cumhuriyeti dış politika meselelerine özel dikkat ediyordu. Bağımsızlığın korunması içeriden daha çok, dış etkenlerle de bağlıydı. I. Dünya savaşının gittiği karmaşık uluslararası ortamda katılımcı ülkelerin Kafkasya ve onun zengin bölgelerinden olan Azərbaycan uğrunda askeri operasyonların genişlediği dönemde Azərbaycan'ın bağımsızlığının korunması onun uğruna mücadeleler, yetişmiş siyasilerden ve devlet adamlarından her an değişen duruma uygun esnek siyasi değişme becerisi gerektiriyordu. Milliyyetinden ve dini inancından bağımsız olarak komşu devletlerle sıcak ilişkiler Azərbaycan diplomasisinin önemli yönü olup, onun çıkış noktasını teşkil ediyordu. Azərbaycan diplomasisinin bu zor görevin üstesinden gelmesi için 1918-1920 yılları döneminde gerçekleştirilen çeşitli hükümet kabinetlerinde

Dışışleri Bakanlığının güçlendirilmesi ve kurumsal yapının iyileştirilmesine büyük dikkat getiriliyordu. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin dış politika kontrolüne farklı zamanlarda döneminin aydınları, dünya siyasetinin sırlarına vâkıf olan, esnek diplomatik beceriye sahip Feteli Han Xoyski, Mehmet Hasan Hacinski, Mehmet Yusuf Ceferov, Adil Han Ziyathanlı başkanlık etmişlerdir. Azerbaycan diplomasisinin hazırlanmasında ve uygulanmasında Ə.M.Topçubaşov, M.Ə.Rəsulzadə, E.Ağayev, N.Yusifbeyli, Ə.Şeyxülislamov, Ceyhun Hacıbeyli, M.Y.Mehdiyev. M.Maharramov, A.Hagverdiyev, Y.V.Chemanzaminli ve diğerleri de yer almıştır. Devlet yönetimi üç koldan ibaret idi: Azerbaycan Parlamentosu, Hükümet, yargı. Devlet Parlamentonun kabul ettiği kanun ve kararlar temelinde yönetiliyordu. Parlamentoda Azerbaycan topraklarında yaşayan tüm halklar, özellikle sayıları çok az olan halklar da kendi milletvekilleri ile temsil edilmişlerdir. Yürütme yetkisi Hükümete aittir. Hükümet Parlamento önünde sorumlu idi. AHC Hükümeti 1918 Mayıs 28 den Haziran 16 dek Tiflis'te, Haziran 16 dan 17 Eylül dek Gence'de, Eylül 17 den 1920 28 Nisan tarihlerinde Bakü'de faaliyet göstermiştir. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Paris Barış Konferansı'nın kararıyla, bağımsız devlet olarak tanınmıştı. Dünyanın birçok ülkeleri ile elçilik ve temsilciler düzeyinde diplomatik ilişkiler kurmuş, ikili ve çok taraflı sözleşmeler, anlaşmalar imzalamıştır. AHC bağımsız yargı sisteminin kurulması alanında da önemli tedbirler hayata geçirmişti. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti 1920 yılı 28 Nisan uluslararası hukuk ilkelerini kabaca ihlal eden RSFSR-ın askeri müdahalesi ile Azerbaycan Halk Cumhuriyeti bağımsızlığı elinden alındı. Kuzey Azerbaycan Rus-Bolşevik birlikleri tarafından işgal edildi ve yeniden Rusya'ya tabi olundu.1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çöküşünün sonucu olarak, Azerbaycan halkı Kuzey Azerbaycan'da devlet bağımsızlığını yeniden kazanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Azerbaycan

Halk Cumhuriyeti'nin varisidir. Her bir bağımsız devlet kendine özgü ilkeleri ve özellikleri ile değişik, çeşit yönlü iç ve dış siyaset uygular. Devletin iç siyaseti halkın genel reyi ile oluşturulmuş ve kabul olunmuş Anayasa temelinde onun tam bir varlık olarak yaşamasına, faaliyetine, sosyal-siyasi, ekonomik ve manevi hayatın tüm alanlarında temsil ettiği vatandaşların maddi ve manevi ihtiyacının kesintisiz sağlanmasına yöneltilir. Dış politika ise bu görevlerin yerine getirilmesi, ayrıca kendi ülkesinde yasama, yürütme ve yargı dışı müdahale olmadan hayata geçirilmesi amacıyla güvenli ve elverişli uluslararası ortamın sağlanmasına; ayrı ayrı devletlerle karşılıklı-yararlı işbirliği, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel hayatın tüm alanlarında elde edilmiş uluslararası deneyimlerin menimsenilmesine; karşıya çıkan sorunların giderilmesi yönünde devletlerin desteklerinin birleştirilmesine hizmet edir. Dolayısıyla ifade edersek, ülke genelinde giden süreçleri ve öne sürülen görevlerden kaynaklanan siyasi çizgi devletin uluslararası ilişkiler alanında konumunu ve dış politikasının yönlerini, karakterini, prensiplerini belirler. Bu anlamda dış politikası devletin iç gelişiminin esas görevlerinden kaynaklanan, ülkenin ulusal çıkarları ile dış dünyanın çıkarları arasında sivil birgeyaşayış kuralları ve normları temelinde entegrelenmiş, uzlaşdırılmış ilişkiler sistemi kurulmasına hizmet eden amaçlı faaliyet türü gibi karakterize edilebilir. Bağımsız Azerbaycan devletinin dış politikasının kavramsal temelleri, amacı, ilkeleri ve temel özellikleri Azerbaycan'ın 1995 yılı 12 Kasım'da kabul edilmiş Anayasasında ve Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in çıkışlarında yansıtılır. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesinde gösterilir ki, Azerbaycan başka devletlerle ve dış dünya ile ilişkilerini uluslararası hukuk kuralları ve ülkenin çıkarlarını öngören ilkeler temelinde kuruyor. Azerbaycan Cumhurbaşkanı 1993 yılı Ekim ayının 10-da Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili yapılan resmi yemin törenindeki konuşmasında belirtmiştir

ki, "cumhuriyetimizin önündeki temel görevlerden biri Azerbaycan'ın çıkarlarını dünya çapında savunma yapabilen akıllı, yetkin bir dış politika yürütmektir. Önümüzde büyük görevler duruyor. Bizim dış politikamız ilk önce Azerbaycan'ın bağımsızlığını sağlamaya yönlendirilmelidir. Görev dünyanın tüm devletleri ile eşit, karşılıklı yararlı ilişkiler kurmak ve geliştirmekten, bu ilişkilerden hem Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası konumlarını sağlamlaştırmak için, hem de cumhuriyetin ekonomisini, ilmini, kültürünü geliştirmek için verimli kullanımını yapmaktan ibarettir ". Bağımsız devlet yapılanması sürecinde Rusya ile ilişkilerden yararlanma, bazı emperyalist kurumları biterefleştirmek taktiği Azerbaycan'ın dış politika kursunda bağımsız bir yön olarak hayata geçirilmeye başlandı. 1993 yılı Eylül ayının 6-da Heyder Aliyev Moskova'da Rusya Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin ve Rusya'nın başka rehber şahısları ile görüşüp iki ülke arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi meselelerini tartıştı, Eylül ayının 24 de ise Azerbaycan BDT'ye dahil oldu. Önemli jeopolitik mekanda yerleşen Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 1991 18 Ekim de kendi bağımsızlığını ilan etmesi ve 80'li yılların sonu - 90'ların başlarında uluslararası alanda meydana gelen değişiklikler milli devlet ilkelerine uygun yeni dış siyasetinin oluşturulması ve uygulanmasını en önemli konu olarak ön plana çekti. Kısa süre içinde dünyanın çeşitli devletleri tarafından resmi olarak tanınmış Azerbaycan Cumhuriyeti 2 Mart 1992 yılın da BM'ye kabul edildi. Azerbaycan devletinin dış politika faaliyetlerinin Dağlık Karabağ'da ermeni bölücülüğü ve Ermenistan'ın askeri saldırısı ile derinleşen ciddi siyasi ve ekonomik sorunlarla eşlik olunması onun diplomasisi karşısında çok önemli görevler koyuyordu. Tecavüzün ve milliyetçi bölücülüğün önlemek, onların ağır sonuçlarını gidermek, devletin toprak bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak, dünya birliği ile siyasi ve ekonomik entegrasyona girmek gerekliliği amaçlı, seri ve etkin dış politikanın uygulanmasını gerektiriyordu.

Uluslararası birliği Azerbaycan ile karşılıklı yararlı işbirliği ilişkilerinin kurulması zorunluluğuna inandırmak, milli çıkarları devletlerin kesişen ve çatışan çıkarlarını uzlaştırmak, Azerbaycan'ın bağımsızlığına ve güvenliğine uluslararası teminat almak için çok ciddi çabalar edilmeli ve gergin faaliyet gösterilmeli idi. Azerbaycan'ın bağımsızlığının güçlendirilmesi ve devlet menfaatlerinin korunmasında ülkenin zengin ekonomik potansiyeli ve elverişli jeopolitik konumu önemli ehemiyyet arz etmektedir. Bu faktörler, Azerbaycan'ın milli devlet çıkarlarına cevap veren verimli ve amaca yönelik dış siyasetinin hayata geçirilmesi için ilk elverişli zemin oluşturur. Fakat mevcut başlangıç potansiyeli ve elverişli zemini gerçekleştirmek, onlardan maksimum yararlanma uluslararası alanda cereyan eden gelişmelerin ciddi incelenmesini, Azerbaycan'ın çıkarlarına uygun düşünülmüş, kapsamlı ve tüm incelikleri dikkate alan adımların atılmasını talep ediyordu. Günümüzde stratejik gelişme çizgisi gibi demokratik toplum kuruculuğu ve piyasa ekonomisi yolunu seçen Azerbaycan Cumhuriyeti dünya deneyiminde başarılı denemeden geçmiş evrensel değerlerden faydalanmaya çalışır, kendisinin geniş ekonomik potansiyelini harekete geçirmek amacıyla gelişmiş ülkelerin öncü teknolojisini ve mali imkanlarını çekiyor, onlarla karşılıklı yararlı işbirliği ilişkilerini geliştiriyor. 1991 yılı sonu-1992 yılında Azerbaycan'ın dünya devletleri tarafından ardıcıl şekilde tanınması ve diplomatik ilişkilerin kurulması dünya birliğine sistemli bir şekilde entegrasyonuna geniş yol açtı. İkili siyasi ilişkilerin kurulması ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişmesine elverişli zemin oluşturunuyordu. Karşılıklı faydalı ekonomik işbirliği ve siyasi ilişkilerin derinleşmesi, karşılıklı güvenin güçlenmesi yolunda önemli rol arz ediyordu. Bu açıdan Hazar denizinin Azerbaycan sektöründeki petrol yataklarının kullanımına dair 1994 yılının 20 Eylül'de imzalanan "Yüzyılın anlaşması" Azerbaycan'ın dünya ülkeleri ile karşılıklı ilişkilerinin genişlemesine ve uluslararası konumunun

güçlenmesine güçlü bir destek verdi. "Yüzyılın anlaşması" ve sonraki dönemde imzalanan çok sayıda petrol kontratları Azerbaycan'ın dünya birliğine entegrasyonunu güçlendiriyor, karşılıklı yararlı işbirliğinin geliştirilmesi için ortak temas noktalarının geniş ağına sahip olduğunu sergiliyor. 1998 Eylül 7-8 de 32 devletin ve 13 uluslararası örgütün temsilcilerinin katılımı ile tarihi "Büyük İpek Yolu" nun restorasyonu üzere düzenlenen Bakü uluslararası konferansı ve onun sonuçları Azerbaycan'ın dış politikasının bağımsızlık yıllarında kazandığı en önemli başarılarından biridir. Avrupa Birliği'nin TASİS-TRACECA programı çerçevesinde "Büyük İpek Yolu" nun Rejenerasyon üzere gerçekleştirilen eylemler Avrupa-Kafkasya-Asya ulaşım koridoru bulunan tüm ülkelerin gelişmesi, onların ekonomik potansiyelini daha verimli kullanımı, çok taraflı ekonomik işbirliğinin genişletilmesi için elverişli ortam oluşturur. Doğu ile Batı arasında önemli bir köprü rolünü oynayan Azerbaycan'ın Avrupa-Qafqaz-Asya ulaşım koridorunun geliştirilmesinde önemli yer tutması cumhuriyetin dünya ülkeleri ile entegrasyonunun daha da derinleşmesine hizmet ediyor. Bu ise sadece ekonomik değil, hem de siyasi istikrar ve güvenlik açısından büyük öneme sahiptir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış politikasında dünya devletleri ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi yanı sıra uluslararası ve bölgesel örgütler çerçevesinde çok taraflı işbirliğinin geliştirilmesi de önemli yer tutmaktadır. 1992 ile BM, AGİT ve İKT-nin üyesi olan Azerbaycan Cumhuriyeti gerçekleştirdiği seri siyaset sonucunda 2001 yılında Avrupa Konseyi'ne kabul edilmiş, Avrupa Birliği, NATO ve diğer kuruluşlarla yakın bir ilişki kurmuş, bu kurumlar çerçevesinde karşılıklı yararlı ilişkilerin geliştirilmesi için aktif dış politika yeridir. Çok önemli coğrafi-stratejik mekanda yerleşen Azerbaycan sahip olduğu konumdan hem kendisinin, hem de ortaklarının maksimum yararlanması için çok yönlü koşullar yaratır, milli menfaatlerinin ve güvenliğinin sağlanması yönünde gerekli önlemleri

gerçekleştirir. Azərbaycan Cumhuriyeti 1994 yılından itibaren NATO'nun "Barış için ortaklık "programı çerçevesinde etkinliği dünyanın önde gelen ülkeleri ile onun ilişkilerinin gelişmesine önemli zemin yaratmıştır. 1998 Eylül sonunda NATO Genel Sekreteri H.Solananın Azərbaycan'a ziyareti öncesinde yaptığı açıklamada "Kafkasya bölgesini NATO'nun doğrudan çıkarları olan bölgeler" sırasında qeyd etmesi karşılıklı yararlı işbirliğinin geliştirilmesi ve bölgesel güvenliğin korunması alanında Kuzey Atlantik örgütü ile Azərbaycan'ın çıkarlarının örtüştüğünü bir kez daha onayladı. Görüldüğü gibi, Azərbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak uluslararası ilişkiler sistemine katılması ile ülkenin sosyo-ekonomik, siyasi ve güvenlik konularının düzenlenmesinde dış politika alanında faaliyetin rolü önemli ölçüde yükselerek kritik önem arz etmiştir (Əli.Həsənov, Müasir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasəti, BAKI – 2005, “Azərbaycan”,seh 171-173). Modern dünyanın gerçek güç merkezlerinin, bölgesel ve uluslararası ilişkilerin mevcut düzümünün teorik analizi kendisinin dış politika stratejisini belirleyen, devletler bölgesel ve uluslararası ilişkilere katılmak isteyen her bir bağımsız devlet için hayati önem arz etmektedir. Çünkü bağımsızlık yolu seçmiş her devletin dünya ülkeleri içerisinde gelecek yeri ve rolü onun hangi gelişme modelini seçmesinden, ekonomik-siyasi ve güvenlik eğilimlerini hangi uluslararası güç merkezine yöneltilmesinden, hangi merkezle işbirliği, ortaklık, dostluk ve nihayet, stratejik ortaklık ilişkilerini yaratmasından bağlıdır. İlgili devletle ilişkiler ve ilişkiler stratejisinin geliştirilmesi ve uygulanması da listelenen faktörler sisteminin etkisi altında gerçekleşir. Avrupa ile Asya'nın kavşağında stratejik açıdan elverişli, önemli jeostratejik konuma sahip olan Azərbaycan ictimai-siyasi ve kültürel-manevi hayatın tüm alanlarında kendine özgü özellikleri yaşatmaqla birlikte, Doğu ve Batı değerlerinin sentezinden oluşan yönleri de benimsiyerek, dünya birliğine entegrasyon

olunmak hattını seçmiştir. Bu seçimi gerçekleştirmek yönünde Azerbaycan devleti, bir yandan, dünya deneyimini öğrenerek, kendi ekonomik ve siyasi gelişme modelini belirler, diğer yandan, evrensel ölçülere uygun olarak kendi ulusal çıkarlarını korumak için devletlerarası ilişkilere girer. Bu da tamamen doğaldır, çünkü her bir ülkenin iç ekonomik, siyasi ve manevi ihtiyacının karşılanması dünya ülkeleri ile karşılıklı yararlı işbirliği ilişkilerinin kurulmasını ve gelişimini, ulusal çıkarlarına cevap veren dış politika yürütülmesini gerektirir. Azerbaycan'ın bugünkü uluslararası durumu dış politika alanında herhangi bir kutba veya yöne açık sergilenen tercih verilmesini mümkün-süzlendirir, dengeleyici ve dengesini sağlayacak siyasi kurs seçilmesini şartlandırır şartlandırır. Çünkü yirminci yüzyılın sonunda uluslararası alanda oluşmuş jeostratejik çıkarların keskin rekabeti, ekonomik ve askeri-siyasi durum yeni egemenlik elde etmiş, hala nispeten zayıf olan ülkelerin bağımsız dış politika yeritmesi alanında birçok sorunlar ortaya çıkarıyor. Dünyada kendi geleneksel etki daireleri olan supergüc devletler ve devletler birliği yeni bağımsızlık elde etmiş ülkelerin kalkınma modeli seçmesi, uluslararası alanda siyasi doğrultusunu belirlemeleri konusunda yüksek hassasiyet sergiliyorlar. Bu, bir yandan, genç devletlerin dış politika stratejisinin oluşumu karşısında hayli sıkıntı yaratsa da, diğer yandan onların bağımsız dış politika manevra kabiliyeti için fırsatlar sunuyor. Şu anda devletlerarası ilişkileri düzenleyen esas araç ekonomik, askeri-siyasi veya ideolojik güç, güç olsa da, dünyada kitle imha silahlarına, aynı zamanda atom bombasına sahip olan ülkelerin sayısının artması tehlikesi büyük supergüc devletleri ve devletler topluluğunu bir tür siyasi dengeyi tutmaya ve korumaya mecbur etmektedir. Esası henüz son ortaçağda konulmuş "siyasi denge teorisine" göre, çeşitli çıkarların karşılıklı bağılılığı hiçbir devlete başkaları üzerinde mutlak şekilde egemenlik etmeye ve onlar için davranış kuralları tanımlamaya izin vermez. Askeri-politik ve ekonomik

alandanda meydana gelen kalite değişimleri bölge devletleri arasında ulusal yararının yanında daha genel önem taşıyan bölge çıkarlarını, küresel şekilde ise tüm dünyada kural-hukukun ve huzurun korunması ilgisini şekillendirir. (li.Hsnov, Müasir Beynlxalq Mnasibtlr v Azrbaycanın Xarici Siyasti, BAKI – 2005, “Azrbaycan”,seh 175-176).

1.2. AZERBAIJAN DIş POLİTİKASININ AMAÇLARI VE HEDEFLERİ

Azerbaycan'da bağımsız devlet kurma görevleri –bağımsızlığın güçlendirilmesi, güvenliğin, toprak bütünlüğünün ve ekonomik çıkarların sağlanması vb. kendine has özelliklerle, görev ve taktik yürüyüşlerle farklı çeşitlendirilmiş bir dış politika talep ediyor. Ülkenin bağımsızlığının geri dnřmszlyęne ulaşmak, onu yavaş yavaş geleneksel siyasi etki alanından çıkarmak, tarihsel olarak oluşmuş dış ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerden bağımsızlık çıkarları için verimli kullanmak, Doğu ile Batı arasındaki ilişkiler sisteminde Azerbaycan'ın özel bir yer tutmasını sağlamak için bölge devletlerinin köklü çıkarlarına ve ilgilerine dokunmamak şartı ile çok yönlü ve dengeli politika uygulanıyor. Öncelikle bölgede büyük etki gücüne sahip olan Rusya ile karşılıklı işbirliği ilkelerine dayanan ikili ilişkiler düzene salındı. İki lke arasındaki ilişkileri normalleştirmek için tüm incelikleri dikkate alan yollar, araçlar incelendi, her iki tarafın çıkarlarına cevap veren ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi için bir takım etkili adımlar atıldı. Azerbaycan devletinin dış politikada rehber tuttuğu temel görevleri aşağıdaki yönlerde toplanabilir:

- Ülkenin bağımsızlığını, egemenliğini ve uluslararası alanda tanınmış sınırları çerçevesinde ülke bütünlüğünü korumak, onun güvenliğini bölgesel ve uluslararası güvenlik sistemi ile yoğun ilişkilendirmek;

- Azərbaycan'ın tüm uluslararası ve bölgesel kuruluşlarda temsil edilmesi, sivil birgeyaşayış kuralları ile ayarlanabilir büyük dünya siyasetine katılması, uluslararası ve bölgesel ilişkilerin çözümünde aktif yer alması zemininde dünyanın siyasi haritasında hak ettiği yeri tutmasına ulaşmak;

- dünyanın tüm devletleri ile eşit, karşılıklı-yararlı işbirliği ilişkileri kurmak, bu ilişkilerden cumhuriyetin ekonomisinin, ilminin ve kültürünün gelişmesinde etkili faktör olarak kullanmak;

- çıkarı Azərbaycan'ın devlet ve ulusal çıkarları ile uygun devletlerle ortaklık ve müttefiklik ilişkileri kurmak, cumhuriyetin uluslararası konumlarının güçlendirilmesi için onların imkanlarından istifade etmek;

- ülkenin demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi yolu ile ilerlemesi, bağımsız iç ve dış politika yeritmesi için elverişli uluslararası ortamın sağlanmasına çalışmak;

- vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin korunmasına yönelik uluslararası normların uygulanmasına ortam yaratmak;

- bölgede gerginliğin giderilmesine ve iyi komşuluk ilişkilerinin kurulmasına çaba göstermek;

- Azərbaycan'a dış baskıların önleyen ya da bunları en aza indiren uluslararası himaye mekanizmasının oluşturulmasına ulaşmak;

- devletin tüm uluslararası, bölgesel, ekonomik, bilimsel ve teknik, kültürel, insane ve benzeri. organizasyonlarda aktif katılımına çalışmak;

- halkın çıkarlarına tabi edilmiş dış ekonomik siyaset yürütmek, ülke ekonomisinin dünya ekonomik sistemine entegrasyonu için tüm dış ve i faktörlerden yararlanmak;

-Yabancı ülkelerle bilimsel, kültürel, insani ilişkiler ve geniş bilgi alışverişi mekanizmaları oluşturmak ve s.(li.Hsnov, Müasir Beynlxalq Mnasibtlr v Azrbaycanın Xarici Siyasti, BAKI–2005, “Azrbaycan”,seh 178)

Tüm bu görevler ve bunların uygulanması ile ilgili somut çabalar Azərbaycan devletinin uluslararası, bölgesel ve uluslararası ilişkiler alanında attığı pratik adımlarda,imzalanan anlaşmalarda yer bulmuştur. Bağımsız Azərbaycan devletinin dış politikası kendine has özellikleri ile de seçilir. Siyasi alanda Azərbaycan devletinin dış politikasının esas mahiyeti uluslararası hukuk kuralları ve ilkeleri ile ayarlanabilir sivil devletlerarası ilişkilere saygı beslemekten, uluslararası, bölgesel ve uluslararası anlaşmazlıkları barış ve müzakere yoluyla çözmek, tüm devletlerin egemen haklarına saygılı yanaşmaqdan;

Ekonomik alanda - karşılıklı-yararlı işbirliği yapmaktan, ekonomik çıkarların uzlaşdırılmasından, uyarlanması, karşılıklı bir uygulama mekanizmasının oluşturulmasından ve korunmasından;

Kültürel alanda - devletlerarası ilişkilere ve iletişime engel olan her türlü kısıtlamaları ortadan kaldırmaktan, manevi kaynakların engelsiz, zgr ve demokratik mbadilesinden ibarettir.

Cumhuriyetin dış politikasına has olan özelliklerden bahsederken uluslararası, bölgesel ve uluslararası ilişkilerin gelişme eğilimine uygun esnek, pragmatik ve dengeli siyaset yeridilməsini, komşu ülkelerle ilişkiler kurulmasına üstün yer verilmesini, dünya siyasetine önemli etki gösteren

büyük devletlerle ortaklık ilişkilerinin kurulmasının ön plana çıkarılmasını, onların çıkarları ile Azerbaycan'ın stratejik çıkarlarının uzlaştırılması gerektiğini vb. önemli faktörleri de özellikle belirtmek gerekir. Azerbaycan demokratik ve hukuk devleti yapılanması yolu tuttuğundan onun dış siyaseti de dünya deneyiminin tüm ilerici başarılarını, sivil uluslararası kuralları içermektedir ve her türlü etnik ve dini kısıtlamaları inkar ediyor. Azerbaycan'ın modern dış politikası açık ve demokratik ilkeler temelinde kurulmuş, halkın ve devletin menfaatlerine, mentalitetine aykırı olmayan tüm uluslararası kuralları kendisinde birleştirmiştir. Azerbaycan devletinin dış politikasının en başlıca hedefleri bağımsızlığın korunması, toprak bütünlüğü, dünyaya başarılı integrasyon, egemenlik haklarının sağlanması, vatandaşlarının refahını sağlamak ve uluslararası sistemde iyi bir yere sahip olmaktır. Azerbaycan'ın dış politikasının büyük öncelik birini de terörizme karşı mücadelede uluslararası süreçlere katılmak ve ABD'nin düzenlediği anti-terör koalisiyasında katılmaktan ibaret olmuştur. Henüz Sovyetler Birliği'nin bünyesinde olduğu zamandan itibaren Ermeni terörizmine maruz kalmış Azerbaycan Cumhuriyeti tüm dünya için tehlike doğuran sorunların ortadan kaldırılmasına dair meseleleri kendisinin iç ve dış politikasının odak noktasında tutmuştur. Azerbaycan terörizme karşı mücadelede uluslararası işbirliğinin derinleştirilmesini ve etkili önlemlerin alınmasını her zaman gerekli kılmıştır. Ancak ermeni terörizmi ile bağlı Azerbaycanın çağrılarına uluslararası alanda uzun süre yeterli tutum gösterilmemiştir. 2001 yılının Eylül ayında ABD'de yapılmış terör saldırısından sonra uluslararası alanda anti-terör koalisyonu şekillenmeye başladı. Azerbaycan Uluslararası terörizmi kınayan ve ona karşı aktif mücadeleye katılan ilk ülkelerden biri oldu. Bunun yanı sıra, Azerbaycan yönetimi Ermeni terörizminin ülkemize ve bölgesel güvenliğe vurduğu ağır darbeler hakkında gerçekleri BM, Avrupa Konseyi ve diğer yüksek tribünlerden dünya kamuoyuna ileterek,

Azərbaycan dövlətinin terrorun hər türlü təzahürünə qarşı uluslararası işbirliyinə hazır olduğunu defalarca bəyan edib. Şu anda bu alanda yürütülən çalışmalar Azərbaycan'ın dış politikasında kendi güncelliğini koruyur. Azərbaycan Cumhuriyeti Anayasasında göstərilən, "Azərbaycan Cumhuriyeti, digər dövlətlərlə ilişkilerini genel kabul görmüş uluslararası hukuk kurallarına uyğun kuruyur ". Uluslararası hukukta öngörülen prinsiplər Azərbaycan'ın da üye olduğu BM ana sözleşməsi, AGİT'in "Helsinki Yasası "nda və" Paris və İstanbul xartiyalarında "yansıtılır. Azərbaycan dövlətinin uluslararası, bölgəsel və uluslararası ilişkiler alanında dayandığı temel ilkeler şunlardır:

- hər dövlətin egemen haklarına saygı, bir-birinin içişlərinə qarışmamak, ölkələrin dövlət yapılanması və sosial-siyasi gelişme modelleri arasındaki fərklərdən baxılmaksızın seçtiği gelişme yoluna saygı yaklaşmak, dövlətlərarası ilişkilerde uluslararası normları və yükümlülüklerini iyi niyyətlə yerinə getirmək;
- uluslararası hukuk kuralları və ilkələrinə uyğun olaraq dövlətlərin toprak bütünlüğünün bozulmasına, sınırlarının zorla dəğiştirilmesine və dövlət bağımsızlığının təhlükə altına alınmasına yol verməmək, tartışmalı məsələləri barışçıl yolla həzmək;
- sosial-siyasi, ekonomik və kültürel ilişkilerde eşit, qarşılıqlı-yararlı işbirliyi, ortak ilgi və mənfəətləri korumak, qarşılıqlı güvenliğə can atmaq, huzurlu və yararlı işbirliyi için umut verici adımlar aramak və uygulamak;
- ikili ilişkilerde uluslararası hukuk normlarını və sivil birgəyaşayış kurallarını, başqa dövlətlərin, bölgəsel və uluslararası toplulukların çıkarlarını diqqətə almaq;

- halkların ve milletlerin kendi kaderini tayin hakkına saygı duymak, insan hukuk ve haklarını korumak;
- Ayrımcılık, terörizm, devletlerin ve halkların güvenliği, maddi ve manevi hayatına zarar verebilecek diğer negatif durumlara karşı ortak mücadele yapmak;
- insanlığı ve ayrı ayrı devletlerin halklarını rahatsız eden küresel sorunların çözümü yönünde birlikte çalışmak, tüm çabaları birleştirmek ve b(Əli.Həsənov, Müasir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasəti, BAKI–2005, “Azərbaycan”, səh 181)

Şu anda tüm dünya devletleri, uluslararası ve mahalli kurumlar ister ayrı ayrı, gerekse ortak bağladığı sözleşmelerde, gerçekleştirilen etkinliklere, BMTnin Şartı'nda, uluslararası sözleşmelerden AGİT'in 1975 yılında imzalanmış "Helsinki Yasası" nda, 1990 "Paris Şartı'na" ve 1999 "İstanbul Xartiyasından "yer alan ilke ve kuralları korumaya, onlara uymaya borçlular. Uluslararası hukuk kuralları ve ilkeleri şu anda uluslararası ilişkiler uygulamalarında herkesin kabul edeceği, sivil devletlerarası ilişkilerin gelişmesine ve güçlenmesine veya bu derecede olumlu etki gösterebilecek yeni yeni kolektif belgelerle, sözleşme ve maddelerle zenginleştirilir. Azerbaycan bağımsızlık yıllarında pek çok ortak belgeye imza atmış, kendisinin hukuki faaliyet ve yükümlülük çemberini genişletmiştir. Şu anda bölgede ve dünyada yaşanan önemli ekonomik, siyasi, kültürel olay ve süreçlerde Azerbaycan devleti yeterince temsil edilir, onun konumunu bildirir ve çıkarlarını koruyor. Ülkemizde gerçekleştirilen demokratik reformlar ve ekonomik değişimler, aktif dış politika bugün dünyanın en güçlü devletlerinin, prestijli kurum ve kuruluşlarının dikkatini Azerbaycan'a

yönelmiş, uluslararası hukuk normlarına uygun karşılıklı yararlı işbirliğinin kurulmasına ve gelişmesine elverişli zemin yaratmıştır.

1.3. AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASININ YAPIMI VE YAPIM SÜRECİ

Azerbaycan'ın dış politikasının belirlenmesi ve uygulanmasında esasen ülke Cumhurbaşkanı, Milli Meclis, Başbakan, Cumhurbaşkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı ve diğer merkezi yürütme organları katılırlar. Devletin dış politikasını karakterize etmek açısından sadece bu yapıların rolünün, yetkilerinin, görevlerinin, dış politika idaresinin yapısı, çalışma biçimleri, elçilikler, temsilciliklerin faaliyetlerinin öğrenilmesi büyük önem taşımaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde iç ve dış politika alanında yüksek yönetim hakimiyeti işlevini Azerbaycan Cumhurbaşkanı gerçekleştirir. Ülkenin Anayasasına göre (madde 8), devlet başkanı Azerbaycan'ın dış politikasına rehberlik ediyor, devletin adına görüşmeler yapar, anlaşmalar yapar, yabancı ülke büyükelçilerinin etimadnamelerini kabul eder, Dışişleri bakanını, yabancı ülkelerdeki ülke büyükelçilerini ve temsilcilerini belirleyer, elçilik ve temsilcilikleri tesis etmek için Milli Meclise teklif eder, ayrı ayrı görevli kişilere ülke adına görüşmeler yapmaya, sözleşme ve anlaşmalar imzalamaya yetkiler verir ve başka işlevleri gerçekleştirir. Başkan devleti dış dünyada, uluslararası ilişkiler sisteminde temsil ediyor, ülkenin dış alemle günlük ali temaslarını yaratıyor, devlet başkanları ile ilişki kuruyor, önemli belgeleri, dış politika düzenlemelerini, beyanatları, telgraf ve mektupları imzalar. Devletin dış politika faaliyetlerinin ve ülke başkanının belirlediği dış politika kursunun ana yürütme organı Dışişleri Bakanlığı'dır. Bu organ ülkenin dış alemle günlük temaslarını kuruyor, ülke başkanının ödevlerini yürütüyor, dış ülkelerdeki büyükelçilik ve temsilciliklerin işine rehberlik ediyor, Azerbaycan'da akredite olunmuş

yabancı ülke büyükelçilikleri ve temsilciliklerinin faaliyetleri, onların hkmetle temaslarını da sağlıyor. Azerbaycan'ın dış politika faaliyetlerinde yer alan organlardan biri ali yasama organı – Milli Meclistir. Anayasaya göre, Milli Meclisin dış politika faaliyetlerinin uygulanmasında kaydedilen doğrudan rolü esasen diplomatik temsilciliklerin oluşturulması, diplomatik faaliyet hakkında kanunların kabul, yabancı ülkelerle bağlanan devletlerarası anlaşmaların onaylanması veya iptal edilmesi, ülkenin uluslararası sözleşme ve anlaşmalara katılmasına ilişkin kararların kabul edilmesinden ibarettir (Madde 95). Dışışleri Bakanlığı ile birlikte Milli Meclis uluslararası ilişkiler sisteminde, doğrudan yer alıyor ,özellikle yabancı ülkelerin yasama organları ile ilişkilerin kurulması ve işbirliği alanında düzenli aktiviteleri belirtmek gerekir. Milli Meclis uluslararası ve bölgesel parlamento kurumlarında devleti temsil eder, ye devletler için bağlayıcı nitelik taşıyan önemli kararların kabul edilmesinde, Uluslararası Konvansiyonlar qoşulmaqdan ve yükümlülüklerin alınmasında yer alıyor. Milli Meclis dolaylı olarak da ülkenin dış politika etkinliğinde yer alıyor. Azerbaycan'ın dış politikası ve uluslararası ilişkilerinde Dışışleri Bakanlığı ile yanı sıra diğer bakanlıklar, komiteler, şirketler ve idareler de yer alıyor. Ülkede faaliyet gösteren 65 merkezi yürütme organlarının hemen hemen hepsi dış alemle, ayrı ayrı devletlerin ilgili kurumları, uluslararası, bölgesel kurumlarla, hükümetlerarası bölgesel kurumlarla, hükümetlerarası ve sivil toplum kuruluşları ile ilişkilere girerler. Ayrıca, Azerbaycanan yerel icra makamlar komşu devletlerin, ayrı ayrı yabancı ülkelerin şehirleri, bölgeleri, quberniya ve vilayetleri ile ekonomik, sosyal, kültürel ve ticari ilişkilere giriyor, kardeş şehir-bölge ilişkileri yaratır, sınır ve ortak ticaret merkezleri vb. ilişkiler içinde yer alır. Azerbaycanan milli thlksizlik çıkarlarının korunması, uluslararası güvenlik sistemi ile koordinasyonu, uluslararası terörizme uyuşturucu kaçakçılığına karşı ortak mücadele yürütülmesi

alanında Ulusal Güvenlik Bakanlığı'nın yaptığı çalışma da ülkenin dış politika faaliyetlerinin önemli bir parçasıdır. Bu bakanlık ülkenin Milli Güvenlik konseptinin gerçekleştirilmesi amacıyla dünyada yaşanan uluslararası güvenlik konularının öğrenilmesi ve ülke güvenliğine etkisi ile ilgili analitik verilerin hazırlanması ve ülkenin ilgili kurumlarına gönderilmesi; ülke Başkanına, Dışışleri Bakanlığı'na ve diğer kamu kuruluşlarına uluslararası ve milli güvenlik meseleleri ile ilgili öncelik tekliflerin, önermelerin verilmesi; Savunma Bakanlığı ile birlikte ülkenin, bölgenin ve dünyanın askeri-siyasi durumu ile ilgili analizi materyaller ve öneriler verilmesi ; sınır hizmetlerine, gümrük ve iç işler organlarına Milli Güvenlik Konsepsiyasının uygulanması ile ilgili gerekli tedbirler hakkında tavsiyeler verilmesi vb. görevleri gerçekleştirir. Dış politika faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler alanında ülkenin ulusal güvenlik çıkarlarının koordinasyonunu Azerbaycan Cumhurbaşkanının yanında Güvenlik Konseyi gerçekleştirir. Konsey Dışışleri, Savunma, Ulusal Güvenlik, İçişleri Bakanlıkları, Sınır Hizmeti ile birlikte ülke çıkarlarına hanel getirebilecek dış tehlikeler hakkında analitik raporlar ve görülebilecek olası tedbirler hakkında teklifler hazırlar. Bundan başka, iç ve dış tehlikelerin ülkenin ulusal güvenliğine etkisini azaltmak için devlet kurumlarının atacağı adımların, görebileceği çalışmalar hakkında önerilerin belirlenmesi, bu kuruluşların sürekli faaliyetlerinin koordine edilmesi de doğrudan Güvenlik Konseyi'nin görevi kabul edilir. Görüldüğü gibi, dış politika faaliyetlerinin koordinasyonu ve tek dış politika hattının yapılması işi Dışışleri Bakanlığı'nın üzerinde olsa bile, diğer devlet kurumları da bu çalışmaya katılırlar. Azerbaycan devletinin dış politikası ve uluslararası ilişkilerinin günlük operatif ve güncel işlerini Dışışleri Bakanlığı gerçekleştirir. Bakanlık kendisinin aparatı, dış ülkelerde faaliyet gösteren diplomatik temsilcilikler ve büyükelçilikler aracılığıyla ülkenin dış ilişkilerinin birim çalışma

şemasını planlıyor ve hayata geçirir. Dışışleri Bakanlığı'nın temel fonksiyonları sırasına ülkenin dış politika stratejisinin hazırlanması amacıyla ülke başkanına teklifler vermek, günlük dış siyaset kursunu hayata geçirmek, ülkenin egemenlik haklarının, güvenlik çıkarlarının, ekonomik, siyasi ve sosyal menfaatlerin, Azerbaycan vatandaşlarının, kendilerine ait kurumların hak ve çıkarlarının dışarıda korunması, ülkenin diplomaitik ve konsolosluk hizmetlerinin düzenlenmesi vb. aid etmek olar. Ayrıca, Dışışleri Bakanlığı ülkenin diğer resmi makamlarının yabancı siyaset etkinliğinde tek standartların ve hattın belirlenmesi ve ilişkilendirilmesini de gerçekleştirmektedir. Genel olarak, Bakanlık ülkenin dış politika faaliyetinin temel organı gibi, onu günlük olarak hem dışarıda, hem de ülkenin içinde temsil ediyor. Bakanlık tabeçiliğinde olan kuruluşları aracılığıyla dış dünya ile sistemli ilişki kuruyor, ülke başkanını uluslararası alanda meydana gelen olaylar hakkında derhal bilgilerle sağlıyor, önerilerde bulunur, kabul edilmiş kararları yürütüyor. Diplomatik temsilcilik ve büyükelçilikleri nitelikli kadro sağlamak, onların işine yönetimi gerçekleştirmek, iç ve dış bilgi organlarını ülkenin dış politikası ve diplomatik faaliyetleri hakkında operatif bilgilendirilmesinin görevi de Dışışleri Bakanlığı'nın işlevleri olarak kabul edilir. Dışışleri Bakanlığı'nın faaliyetleri "Diplomatik hizmet hakkında" yasa, Başkan tarafından onaylanmış kararları ve diğer qanunvericilk eylemleri ile düzenlenir. Dışışleri Bakanlığı aparatı, departamentleri ve Konsolosluk idaresinin çalışanları bakanlığın karşısında konulmuş görevlerin çözümünde mevcut esasnamenin verdiği yetkiler çerçevesinde yer alıyorlar. Azerbaycan'ın yabancı ülkelerdeki diplomatik temsilcilikleri şu anda 38 Büyükelçilik, 4 Temsilcilik, 4 Baş Konsolosluk ve bir Fahri Konsulluqdan oluşur. Bu kuruluşlarda genel olarak 500 kişiden fazla Azerbaycanlı diplomat ve idari işçi çalışıyor. Bunlardan 350 kişi diplomat, kalanları ise konsolosluk ve idari hizmet gösteren işçilerden oluşur.

Diplomatik temsilciliklerin sayısı yıldan yıla artıyor. "Diplomatik hizmet hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu'na göre (madde 2) Dışışleri Bakanlığı sistemine Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ilgili yönetim organı, onun etkinliğini sağlamak için oluşturulan yardımcı kurumlar ve eğitim kurumları, ülkemizin diplomatik temsilcilikleri ve konsoloslukları içerir. Dışışleri Bakanlığı Azerbaycan'ın siyasi, ekonomik, sosyal ve diğer çıkarlarını diplomatik usul ve araçlarla sağlanması; uluslararası barışın korunmasına yardım gösterilmesi, Azerbaycan Cumhuriyeti, vatandaşlarının ve tüzel kişilerinin yurtdışında hak ve çıkarlarının korunması, yabancı ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla diplomatik ve konsolosluk ilişkilerini vb. görevleri de gerçekleştirmektedir. Diplomatik hizmet birimleri Azerbaycan'ın yabancı devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerde temsil edilmesi, bu alanda ekonomik, sosyal, bilimsel ve teknik, kültürel vb. işbirliğinin gelişmesine katkıda bulunmak, respublikamızla dış ülkeler ve uluslararası kuruluşlar arasında görüşmelerin yapılması ve uluslararası anlaşmaların imzalanmasının organizasyonu gibi temel fonksiyonları yerine getiriyor. Ayrıca, burada Azerbaycan'ın dış ve iç politikası, ülkemizin sosyal ve kültürel hayatı hakkında bilginin diplomatik temsilcilikler aracılığıyla yurtdışında yayılmasını sağlar, cumhuriyetin devlet organlarının ve kitle iletişim araçlarının Azerbaycan'ın uluslararası durumu ve dış politikası hakkında bilgilendirilmesi önemli yer tutmaktadır. Ülkemizdeki diplomatik temsilciliklerin ve konsoloslukların etkinliğine katkıda bulunmak, kendi yetkileri çerçevesinde onlara hizmet veren kurumların faaliyetlerini kontrol edilmesi, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin tescili, muhasebe ve bakımı tek devlet sisteminin etkinliğinin sağlanması diplomatik hizmet organlarının fonksiyonlarını içerir. Gösterilenlerle birlikte, bu organlar ülkemizin taraf olduğu uluslararası anlaşmaların icrası üzerinde genel müşahideni gerçekleştirir, uluslararası

ilişkiler alanında Azerbaycan mevzuatının iyileştirilmesi ve cumhuriyetimizin uluslararası hukuki yükümlülüklerin uyarlanmasına dair öneriler hazırlar. Diplomatik hizmet organlarında görevlere tayin olunduğu ve görevlerden muaf edilme kuralları, ayrıca görev yapan kişilerle ilgili talepler Azerbaycan Anayasası, kanunları ve diğer normatif hukuki düzenlemeler, ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle düzenlenir. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yabancı büyükelçilik ve temsilciliklerin yöneticilerine, konsullara Anayasa'nın 109. Maddesine sırasıyla Olağanüstü ve Yetkili Büyükelçi, birinci ve ikinci derece Olağanüstü ve Yetkili Elçi diplomatik rütbeleri verir(<http://www.anayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm>). Diplomatik hizmet çalışanlarının rütbeleri çalışmalarında önemli başarılar veya özel hizmetler olduğu durumlarda, srenin sona ermesinden bağımsız olarak yerine getiren veya olağanüstü arttırılabilir. Kanuna göre (madde 12) diplomatik servis çalışanlarının ve diplomatik hizmet organlarının idari-teknik hizmetini yapan kişilerin görev modları uzmanlık, mesleki eğitim ve rotasyon ilkeleri dikkate alınarak hizmeti zorunlulukla ilgili gerçekleştirilir. Dönme sırasında profesyonelliği ve ihtisasları dikkate alınarak, diplomatik hizmet çalışanları ve diplomatik hizmet kurumlarının idari ve teknik hizmetini yapan kişiler ülkemizin diplomatik temsilciliğine veya konsolosluğuna işe tanımlanabilir, veya kendi faaliyetlerini ilgili yönetim organında gerçekleştirebilirler. Bu Kanunun 13.4 maddesinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin diplomatic temsilciliğinin başkanı atanan şahsın ilgili ulusal veya uluslararası kurumda kesintisiz çalışma sresinin, bir kural olarak, beş yıl olduğu gösterilir. Dikkate alınmalıdır ki, bu süreç ülkenin ilgili yönetim organı tarafından uzatılabilir. Diplomatik hizmet çalışanları ve diplomatik hizmet kurumlarının idari ve teknik hizmetini gerçekleştiren kişiler mevzuatta belirtilen şekilde üç yılda bir defadan fazla çalışma hizmeti tasdik geçerler.

Onlar yurtdışında çalıştıkları dönemde oldukları devletin yasa ve kurallarına saygı beslemeye, üzerlerine konulmuş görevleri yerine getirmeye, Azərbaycan'ı layıqlıqla təmsil bağlanmışdır. Həmin ələmanlar və kişilər ölkəmizin vəya bulundukları devletin mevzuatına görə sorumluluk doğuran əməllər işləməkdən suçlu bilindikdə və mevzuatta belirlənən digər durumlarda zamanından öncə geri çağrılabilir. Kanuna görə (Madde 20.1) diplomatik xizmət orqanları sisteminin birim mali təminatı devlet bütçəsinin malzəmələri, ayrıca, ölkəmizin kanunu ilə belirlənən durumlarda və şəkildə digər kaynaklar hesabına yapılır. əyni şəkildə diplomatik xizmət kuruluşlarının maddi-ekonomik kaynağı Azərbaycan Cümhuriyyətinin ilgili mevzuatı ilə belirlənir(Əli.Həsənov, Müasir Bəynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasəti, BAKI–2005, “Azərbaycan”, səh 205).

1.4. AZERBAIJAN DIŞ POLİTİKASININ TEMEL UNSURLARI

Azərbaycan dış politikasının temel unsurları gərəklə yönetim gərəklə toplumu için önemli öğeleri dikkəte alarak belirlənməkdədir. Bu öğələr sosial, kültürel, ekonomik və siyasi olabilməkdə və hükümetlərin politika yönünə görə öncelikləri dəğişməkdədir. Azərbaycan'ın bağımsızlığından itibaren dış politika unsurları hükümetlərin öncelikləri və devletin içinde bulunduğuş koşullara görə dəğişmiş və ölkənin dış politikası bu unsurlara görə belirlənmişdir. Azərbaycan'ın dış politikasına hakim olan unsurlar tarihsel, kültürel, dini, demografik, ekonomik, jeopolitik və politik olarak sıralamak mümkündür.

1)Tarihsel öğe.

Bölgenin tarihine bakıldığında Azərbaycan uzun süre bazı komşu devletlərin işgalinə uğramış və işgalində kalmış, doğall olarak bu devletlərin halklarıyla yakın ilişkilere girmiştir.Bu səbəblə bağımsızlığını kazandığı Azərbaycan

Halk Cumhuriyeti ve Sovyet sonrası dönemde kurulmuş olan Azerbaycan Cumhuriyeti dönemlerinde ülkenin dış politikasının belirlenmesinde de komşu devletlerin (Türkiye, İran ve Rusya) etkisi olmuştur. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını kazanmasında Osmanlı Devleti'nin, bağımsızlığının elinden alınmasında Sovyet Rusya'nın katkısı büyüktür. Bunun yanı sıra İran'ın dini liderliği de devletin iç politikanın oluşturulması ve bu politikanın Azerbaycan dış politikasına yansımada etkileyici olmuştur. Sovyet Rusyasının dağılmasının sonrası döneminde de Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanma, koruma, uluslararası kamuoyuna kabul ettirme, toprak bütünlüğünün korunması, işgal edilen toprakların geri verilmesi ve sonunda Karabağ sorununun çözümü konusunda komşu devletlerin (Türkiye, İran ve Rusya) doğrudan etkili olmuştur.

2) Kültürel Öge

Azerbaycan jeostratejik konumu sebebiyle çeşitli kültürlerle direkt etkileşime girmiştir. Bu kültürler arasında Türk, Rus, İran, Arap ve Moğollar var onların kültürünün izlerini görmek mümkündür. Azerbaycan kültürü Türk kültürünün bütün özellikleriyle yakından bağdaşmaktadır. Her iki halk gelenekler ve inanışlar bakımından benzeşmektedir. Dini kültür bakımından ele alındığında zaman Hristiyanlık, İslam ve Museviliğin ülke kültürüne çok önemli yansımaların olduğunu açık şekilde ortada. Ülkenin çok kısmını Müslümanlar teşkil etse de hala Hristiyan, Musevi ve b. dini azlıklarda serbest bir ortamda yaşamlarını sürdürmekte ve dini kültürlerini yaşamaktalar. Azerbaycanın devlet başkanının hanımı Mehriban Aliyeva'nın faaliyetleri ile kültürler arası diyalog ve işbirliği alanına önemli katkılar sağlamıştır. Ülke erazisinde kiliseler açılmış, Sovyetler Birliği zamanında yıkılmış ya da zarara uğramış çeşitli dinlere ait mabetler onarılarak yeniden tamir edilmiştir. Azerbaycan topraklarının büyük bir kısmı Asya'da

bulunmakta ve bu nedenle göçebe ve feodal toplumun kültürel izlerini bulunmakta. Bunun doğal sonucu olarak toplumda kurumlardan ziyade güçlü lidere eğilim görülmektedir. Toplumda aileden devlete varıncaya kadar otoriteye alışmış halk, güçlü liderlerin iktidarını sonuna kadar desteklemektedir.

3) Dini Öge

Azerbaycan toprakları tarih boyunca birçok dinin ve inancın yaşandığı yerlerden birisi olmuştur. Azerbaycanın bağımsızlığını kazanmasıyla, küreselleşen dünyada tüm alanlarda olduğu gibi dini alanda da çok önemli değişiklikleri izlemiştir. Sovyetler Birliği döneminde din ve dini unsurlar toplumdan uzaklaştırılmış olmasına rağmen Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra geçmiş değerini yeniden kazanmış ve toplum ile devlet hayatındaki yerini geri kazanmıştır. Yirmi yıldan çok bir zamanda dini alanda çok büyük yapılanmalar olmuştur. Azerbaycan halkının yaklaşık %90'ı İslam dinini kabul etmiştir. Nüfusun %10'u Rus, Ukraynalı, Ermeni ve Yahudilerden ve.b halkalardan oluşmakta, Hristiyan ve Musevi dinlerini benimsemiş ve dinlerini serbestce yaşamaktalar. Azerbaycanda yaşayan Müslümanların büyük kısmını Şiiler oluşturmaktadır. SSCB'den geri kalan laiklik ilkesinin mirası sebebiyle halkın dini ifade etme ve serbest yaşama özgürlüğü vardır. Doğal olarak Ateizm ülkede halen baskıya uğramamakta ve devam etmektedir.

4) Demografik Öge

Azerbaycan'da son olarak yapılan nüfus sayımın da, 30'a yakın etnik grubun yaşadığı görülmektedir. Nitekim, Sovyet döneminin nüfus sayımlarında %80'lerde olan Azerbaycan Türk nüfusu, Azerbaycanın bağımsızlığını kazanmasından sonra yaşanan göç olayları nedeniyle oran olarak artmıştır.

Bağımsızlığını kazanandıktan sonra yapılan son sayımda nüfusun %90'ının Azeriler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bağımsızlık sonrası dönemde Ruslar, Ermeniler, Yahudiler ve Beyaz Ruslar'ın ülkeden göç etmeleri sonucu 1989 yılında %5.6 olan Rus ve Ermeni nüfus oranı, 1999'da %3'ün altına düşmüştür(Rehman Seferov, "Sovyet Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Nüfusunun Etnik Yapısındaki Değişimler",Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s. 403).Kafkasya'nın en büyük nüfusuna sahip Azeri Türklerinin büyük bir çoğunluğu Güney Azerbaycanın, yanı İran'ın Kuzeyinde yaşamakalar.Elçibey döneminde yükselen milliyetçi politikanın temel ilkesi olan Azeri Türkleri İran için büyük bir endişe yaratmıştır. Bu da doğal olarak İranın Azerbaycana karşı politikalar uygulamasına ve Ermenilere karşı İran tarafının destekler verilmesi görülmüştür.

5) Jeopolitik Öge

Azerbaycan 44°–50° doğu boylamları ile 38°–25° kuzey enlemleri arasında bulunan, Kafkasın güneydoğu yamaçlarında yer almakta, Ortadoğu ,Orta Asya ve Ön Asya'nın merkezinde bulunmaktadır.Yüzölçümü 86.6 min km2, devletin sınırlarının toplam uzunluğu 3.660 km'den oluşmaktadır.Kuzeybatıdan Gürcistan, Kuzeyden Dağıstan Özerk Cumhuriyeti, güneybatıdan Ermenistan, güneyden İran ve Türkiye, doğudan Hazar Denizi ile sınır oluşturmaktadır (<https://minfakt.wordpress.com/2012/06/22/azərbaycanın-cografi-movqeyi-sərhələri-və-relyefi/>). Ülkenin jeopolitik konumu gerek Azerbaycan Halk Cumhuriyeti zamanında, gerekse de Azerbaycan Cumhuriyetinin bağımsızlığını kazanmasından sonraki döneminde birçok sorunların ortaya çıkmasına neden olmuş, Azerbaycana faydadan çok zarar vermiştir.Bu sebeble bağımsız Azerbaycan devleti olarak dış politikasını biçimlerken jeopolitik konumunu dikkate alarak kararlar kabul etmek zorunda kalmıştır.

Ayrıca zengin yerüstü ve yeraltı kaynaklarının olması, Azerbaycan'ının bağımsızlığını kazanmasından sonra Azerbaycan'ı jeopolitik perspektiften dünya sahnesinde rekabet bölgesi şekiline getirmiştir.

6) Ekonomik Öge

90 yılların başlarında bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra Azerbaycan'da pazar ekonomisine katılma süreci başlamıştır. Ekonomik açıdan ülkenin en büyük servetleri doğalgaz ve petrol yatakları, tarıma için yararlı topraklarının olmasıdır. Azerbaycan Sovyet zamanında çok mühim kimya tesislerini benimsemiş olsa da tamir edilmediğinden kullanılamaz hale gelmiştir. Azerbaycan'da ekonominin esasını teşkil eden enerji bölümü, büyük oranda yabancı yatırım şirketlerini Azerbaycana çekmeyi başarmıştır. 2011'de bu bölüm, Azerbaycanın bütün ihracat gelirlerinin % 87'sini karşılamış ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) % 43'ünü teşkil etmiştir. Bu husus ülkemizi özellikle enerji kaynaklarının kullanılması ve pazarlanmasına yardım alabileceği devletlerle işbirliğine yöneltmiştir. Ülkemiz ekonomisinin çok büyük bir kısmını Batılı yapmakta ve bu nedenle ticaret hacminin ilk 10 devlet arasında 5 Batılı devlet bulunmakta. Geride kalan 5 devletin 3 BDT devletlerinden ve diğer 2 devlet Asya ülkelerinden oluşmaktadır. Verilerden de ortaya çıkan sonuçlara bakılırsa ülkemiz dış ticaretinin büyük oranını Batılı devletlerle yapmaktadır. Bunun yanı sıra BDT devletleri ve diğer Asya devletlerinin de ülkemizin ekonomisinde önemli yere sahip olduğu açık bir şekilde ortadadır. Genele bakıldığında ülkemizin ekonomisi ve bunun yanı sıra politikasının daha çok Batılı devletlerle yakın bir ilişki içinde bulunmaktadır.

7) Politik Öge

90'lı yılların baslarında bağımsızlığına kavuşan Azerbaycanda iktidara Azerbaycan Halk Cephesi (AHC) gelmiştir. Azerbaycan Halk Cephesinin iktidara gelmesi ile Azerbaycan dış politikası Türkiye öncülüğünde Batı üzerine kurulmuştur.Elçibey döneminde Türkiye ile yakından politik ve ekonomik işbirliğine gidilmiştir. Türkiye bir yandan Azerbaycan'ın uluslararası alanda tanıtılmasına yardımcı olmaya çalışırken, diğer yandan ülkenin kuruluş dönemindeki yapısal sorunlarını gidermeye ve Karabağ Savaşı'nda uğradığı zararları onarmaya çalışmıştır(Yılmaz, “Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde Son Dönem”, Bilge Strateji, Cilt 2, Sayı 2, Bahar 2010, s. 26). Elçibey döneminin dış politikasında “Bütün Azerbaycan” ideolojisini ortaya atmış ve bu dış politikanın da önemli bir ilkesi olmuştur.Elçibeyin “Bütün Azerbaycan” ideolojisinin anlamı Kuzey ve İran'ın kontrolündeki Güney Azerbaycan'ı Azerbaycana birleştirmek idi. İlk defa Elçibey tarafından sistemli bir şekilde ortaya konulan bu ilke, milli bütünlük unsurunu ve milli devlet kavramları ile bir bütünlük olarak ele almıştır. Azerbaycan coğrafyasında önemli bir siyasi gelenek olan Müsavatçılığın “Türklük”, “Çağdaşlık” ve “İslam” ilkeleri arasına Milli Bütünlük'de Elçibey tarafından eklenmiştir. (Okan Yeşilot, Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, (İstanbul, Kitabevi, 2005), s 181). Elçibey döneminden sonra iktidara Haydar Aliyev gelmiştir.H.Aliyev döneminde Yeni Azerbaycan Partisi kurulmuştur.H.Aliyev dış politika sisteminde denge politikasını seçmiş ve bu politika doğrultusunda da parti programlarını belirlemişlerdir. H. Aliyev iktidarının dış politika çizgisi, “Azerbaycan devletinin bütün ülkelerle barış içinde yaşaması ve sorunlarını güç kullanmadan çözmesi, içişlerine karışılmaması, diğer devletlerle doğrudan diplomatik ilişkiler kurulması ve uluslararası kurumlarda temsil olunması”

şeklinde tespit edilmiştir.(Araz Aslanlı, “Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası: Genel Özellikler ve Karabağ Sorunu”)

Haydar Aliyev, Azerbaycan’ın dış politika sistemini 4 önemli ilke üzerine oturtmuştur.

1) Azerbaycan devletinin bağımsızlığını dünyaya politik, ekonomik ve kültürel alanda tanıtmak ve kabul ettirmek.

2)Bağımsız Azerbaycan Devletinin demokratik bir ülke olduğunu göstermek ve demokratik blok içerisinde yer aldığını bildirmek.

3)Bağımsız Azerbaycan’ı önemli uluslararası örgütlere üye olmak ve Azerbaycanın uluslararası mekanda etkinliğini artırmak.

4)Karabağ sorununu Uluslararası hukuka uygun bir şekilde çözmek.

Tek cümleyle özetlersek Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan dış politikası kurumsallaşmış, belirli çerçevede de olsa dengeye oturmuş, zaman zaman istisnai durumlar söz konusu olsa da genel olarak Azerbaycan yüzünü Batı’ya çevirmiş, aynı zamanda komşularıyla ilişkilerini de sorunsuz biçimde yürütmeye

çalışmıştır(<http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=14&pid=10&lang=tr>

.14,05,2018).2003 yılında iktidara İ.Aliyevin geldi.İ.Aliyev iktidara geldikten sonar Yeni Azerbaycan Partisinin programını değiştirmeyerek H.Aliyevin mirasına sahip çıksa da kısmen değişiklik etmiş ve ülkenin küresel dünyaya entegrasyonunu, küresel ve bölgesel barışın sağlanması için dünya ve en çok komşu ülkelerle yakın işbirliğine yönelmiştir.İ.Aliyevin dış politikasında bölgesel ve küresel barışın sağlanmasını sağlamak için kısmen de olsa dönüşüm yaşamıştır. Görüldüğü üzere Azerbaycan dış politikası

bağımsızlığın kazandıktan bu yana bir ikilemi arasında kalmaktadır. İkilemde kalmasının nedeni de Azerbaycan'ın konumu sebebiyle dış politikasını oluştururken hem küresel hem de bölgesel aktörlerin çıkar çatışmalarının ortasında bulunmasıdır. Bu durum zamanı sınırları dışında meydana gelen bilecek değişimleri doğru bir biçimde okumayı ve kendi çıkarlarını en üst düzeye ulaştırmak adına dış politika sistemini zaman zaman güncellenmesi gerektir. İç politika da buraya dahil olduğu zaman dengeler iyice hassas bir zeminde sağlanmaktadır. “Bu bağlamda düşünüldüğünde Mütellibov Rusya yanlısı davrandığı için; Elçibey ise Rusya karşıtı davrandığı için iktidarlarını sona erdirmişlerdir. Yaşanılanları iyi özümsemiş olan Aliyev iktidarlarının ise uyguladıkları denge politikası ve yeni dış politika açılımları yoluyla reel politiğin ani virajlarını daha rahat alabildiklerini ve hem iç ve dış siyaset arasındaki dengeyi hem de uluslararası arenada diğer tüm devletler gibi çıkarlarını en üst düzeye çıkarmak isteyen Azerbaycan dış politikasının sürdürülebilirliğini koruduklarını görüyoruz”(Seçil ÖRAZ BEŞİKÇİ, Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, seh 250). Küresel ve bölgesel güçlere eşit mesafede durub hiyerarşik değil eşit ilişkiler kurma olarak tanımlanabilecek dış politika oluşturulması sayesinde dış politika anlamında temel sorunlar yerine oturmuştur. Bu durumun tek istisnası ve ülkenin hem iç hem dış gündemini meşgul eden yegâne üzüntüsü ise çözüme bir türlü kavuşturulamayan Karabağ sorunudur.

1.5. AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASINDA “YUMUŞAK GÜÇ”.

ABD'nin tanınmış siyasi teorisyeni, bir zamanlar Başkan B.Klinton administrasyonunda İstihbarat Ulusal Konsey Başkanı ve Savunma Bakan Yardımcısı görevlerinde çalışmış, şimdi ise Harvard Üniversitesi profesörü olan Joseph Nye 1990 yılında siyasi dolaşıma yeni terim - "yumuşak güç"

(soft power) ifadesini getirmiştir.yeni terim - "yumuşak güç" (soft power) ifadesini getirmiştir. Dış politikada geleneksel "sert güç" (hard power) teriminden farklı olarak, yeni stratejik nüfuzetme biçimi diplomatik hedeflere ulaşmak için herhangi şiddetli elementin uygulamasını, aynı zamanda askeri, siyasi veya ekonomik yaptırımları tamamen istisna etmekle birlikte, devletlerarası ilişkilerin gerekli akışa yönlendirilmesi öncelikle gönüllülük, sempati ve ilgi yaratmak,, karşılıklı anlayış ve "halk diplomasisi" gibi faktörlere kullanımını öngörüyor. "Yumuşak güç" ün diğer üstün özelliklerinden biri onun uygulamasının sadece devletin ilgili kurumlarının faaliyetleri ile kısıtlanmaması, buraya sosyal kurumların geniş katılımı, kültür, spor, turizm, eğitim, sağlık, bilim, ortak manevi değerler, uluslar ve kültürler arasında diyalogun kurulması vb. gibi "alternatif dipolmatiya" araçlarının dahil edilmesidir(Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016), Bakı – 2017,seh 842). Bilindiği gibi, uluslararası ilişkiler sisteminde her devletin hak ettiği konumu tutması, kendisini güvenilir bir ortak olarak ispatlaya bilmesi, ulusal çıkarlarını kapsamlı savunması, küresel tehdit ve çağrılara yeterli tepkisi vb. onun izlediği dış politikaya çok bağlıdır. Tecrübe gösterir ki, bu alanda olumlu sonuçlar sağlayan önemli faktörlerden biri de ulusal ve evrensel menfaatlerin mümkün derecede birbiriyle uzlaşdırılması, ayrıca dış politika önceliklerinin doğru hedeflerinin saptanmasıdır. Çünkü insani siyaset insanın, toplumun, genel olarak ise insanlığın çıkarlarını öne çekiyor, ülke genelinde sosyal-siyasi durumun istikrarını sağlar, devlet-toplum ilişkilerini güçlendirir, diğer yandan, dış siyasetin verimliliğini artırmakla uluslar, devletler ve farklı kültürler arasında ilişkilerin genişlemesine elverişli zemin oluşturuyor. Uluslararası ilişkilerde insani politikaların genel amaçları sırasına devletler arasında adil, eşit, karşılıklı yararlı ilişkilerin kurulması ve güçlendirilmesi,

onların egemenlik hakkının korunması, halkların ve kültürlerin diyalogunun genişletilmesi, küresel insani sorunların ortak çözümü, tartışmalı meselelerin müzakere yoluyla düzenlenmesi vb. dahil edilmiştir. Böylece, insani siyaset tek ve bölünmez kavram olarak demokratik devletlerin aşağıdaki yönlerde faaliyetlerini kapsıyor:

- iç politikada: toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel hayatında, devletin hukuk sisteminde hümanizm ilkelerinin sürekli sağlanması;
- dış politikada: devletin iç politikasına yönelik bu ilkelere dayalı, ulusal ve evrensel çıkarlara cevap veren etkinlikte hümanizm yönlerini öne çekilmesi, insani ilişkilerin kurulması ve güçlendirilmesi.

Birinci durumda "insani siyaset" anlayışı devletin iç politikasının bir parçası olarak nüfusun tüm kategorilerinin refahının yükselmesine, insanın her yönden gelişmesine, onun anayasal haklarının teminatına, sivil birliğinin, milli ve dini münasebetlerde istikrarın elde edilmesine, genel olarak toplumun gelişmesine yönelik faaliyettir ve uluslararası hukukun gereklerine unifikasya edilmiş ulusal mevzuat düzenlemeleri ile düzenlenir. İkinci durumda dış siyaset çizgisinde insani siyaset kaynağını işte devletin ülke içindeki bu sosyo-kültürel, ekonomik ve hukuki etkinliğinden, onun sonuçlarından, evrensel insanlık prensiplerinden alıyor ve uluslararası ilişkilerde insani alanları (bilim, eğitim, kültür, turizm, sağlık, spor vb.) kapsamaktadır. Onu da ilave edelim ki, uluslararası hukuk terminolojisinde "insani siyaset" deyince esasen iç politikaya yöneltilen insani faaliyet öngörülüyor. Bu ise insani siyasetin bölünmez bir karakter taşıdığını, iç ve dış politikadaki sivil insani faktörlerin birbirinden bağımsız olduğunu gösterir. İç siyaset evrensel hümanizm değerlerine ne kadar bağlı olursa, dış insani siyaset de bir o kadar verimli sonuçlar verebilir. Dış politikada ali

amaca ulaşmada etkin yardımcı rolü oynayan "yumuşak güç" veya "Alternatif diplomasi" nin - insani siyasetin esas nesnesi somut ülkenin, bölgenin nüfusu, onun etki aracı ise ulusal-kültürel değerlerin, kültürlerin, entelektüel potansiyelin tanıtımı ve paylaşımıdır. Onu da hatırlatalım ki, eski SSCB de "insani siyaset" kavramı mevcut olsa da, bu ideolojik mitler sistem içinde insan hak ve özgürlükleri ile ilgili sorunların gizledilmesine, Sovyet toplumunun tek amaç, örneğin, "halklar dostluğu", "Sovyet halkı", "Sovyet kültürü" gibi ideologemler etrafında birleşmesine yöneltmişti. O da belirtilmelidir ki, modern küresel süreçler ve evrensel tehditler uluslararası ilişkiler sisteminde, barış ve güvenliğin teminatında hümanizm ilkelerinin önemini daha da artırmakla, sosyal tanımlamayı da gündeme getirmiştir. 2016 yılının Nisan ayında Bakü'de düzenlenen IV Uluslararası İnsani Forumun resmi açılış töreninde konuşma yapan Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev insani siyasetin bünövresinde dayana evrensel insanlık ilkelerinin genel korunmasının ve gelişmesinin önemine değinerek demiştir: "Hümanizmin temel nitelikte, temel değerlerini korumak ve artırmak, ona günümüz çağrılarına uygun şekil vermek gerekir. Modern hümanizm öncelikle kendisinin sosyal odaklı olması ile ayırt edilir. Onun içeriği insanın temel sorunlarının çözümü, fiziksel ve manevi imkanlarının gerçekleşmesi ile ayrılmaz biçimde bağlıdır. Böyle hümanizm sosyal adalete can atan toplumun tüm kesimlerinin çıkarlarını temsil eder "(Azerbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016), Bakı – 2017, seh 839). Tüm bunlar insanlık ilkelerine dayalı laik ve hukuk devleti kuruculuğu sürecinin olumlu sonuçlanmasının ülkede sivil toplumun formalaşmasından ve gelişmesinden, siyasi liberallaştırmanı büyümesinden , yasanın üstünlüğü, insanların hak ve özgürlüklerini, genel olarak insan faktörü korunmasına yönlendirilen aktiviteden çok bağımlı

olduğunu bir daha doğruluyor. Vurgulamak gerekir ki, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın felsefesini, bu belgeden kaynaklanan tüm nor ve hükümlerinin altyapısını da evrensel ilkeler - demokratik, hukuki, sosyal devlet kurma fikri, insan hak ve özgürlüklerinin üstünlüğü oluşturmaktadır. Ana Kanunda tespit edilmiş öncelikler ülkede humanizm ilkelerine dayalı güçlü, modern ve sosyalyönümlü devlet quruculuğuna, güvenli sosyal korumanın oluşmasına - kısacası, insan faktörünün gelişmesine sağlam hukuki zemin oluşturmuştur. Tesadüfi değildir ki, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde insan ve vatandaş hak korunması, ülke Anayasasının 12. maddesi uyarınca, devletin en yüksek amacı olarak tanımlanır. Bu maddede bildirilir: "I. İnsan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin, Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarına yeterli yaşam düzeyinin sağlanması devletin en yüksek amacıdır. II. Bu Anayasada sıralanan insan ve vatandaş hakları ve özgürlükleri Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere uygun olarak uygulanır"(http://www.azerbaijan.az/portal/General/Constitution/doc/constitution_a.pf.1 7.05.2018). Onu da eklemek gerekir ki, öten yıllar boyunca Azerbaycan insan faktörü ile ilgili 220 den fazla uluslararası belgeye dahil "Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar konusunda", "Sivil ve Siyasi Haklar" uluslararası paktlara, "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinin Korunması Sözleşmesi" ya ve diğer önemli uluslararası belgeler katılmış, onların icrasında başarılar elde edilmiştir. Evrensel hümanizm ilkelerine bağlı olunması, insan haklarının korunması alanında gerçekleştirilen etkinliklerin veriminin artırılması üzere kabul edilmiş normatif dokümanlar sırasında Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in 1998 yılının Şubat ayının 22- de imzaladığı "İnsan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin temin edilmesi alanında önlemler" fermanını, 1998 18 Haziran tarihli kararnamesi ile onaylanan "İnsan haklarının korunmasına dair Devlet Programı" nı özellikle

belirtmek gerekir. Bu belgelerde bu alanda acil önlemler alınması da dahil olmak üzere Azerbaycan Cumhuriyetinin İnsan Hakları Yetkili Müvekkili (Ombudsman) tesisatının kurulması, ülkemizin insan Hakları uluslararası anlaşmalara katılmasına, ilgili düzenleyici yasal düzenlemelere uluslararası standartlara uygunluğunun sağlanması, hukuki mekanizmaların geliştirilmesi, insan hakları alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlarla işbirliğinin daha da gelişmesi vb. belgeler tasarlanmıştır. Bu yönde bir sonraki adımlardan biri 2011 yılında "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde insan hak ve özgürlüklerinin korunmasının verimini artırmak alanında Ulusal Eylem Programı "nın kabul edilmesidir. Programda yasal ve kurumsal reformların yapılmasının, demokratik adalet yargısına dayanan yeni yargı sisteminin, anayasa kontrolünün, kolluk faaliyetlerinin tekmilleştirilmesinin, sivil toplum kuruluşlarının, kitle iletişim araçlarının faaliyetlerinin genişletilmesinin gerekliliği vurgulanmış, aynı zamanda BM'nin çeşitli kuruluşları da dahil olmak üzere insan hakları alanında uzmanlaşmış kurumları, Mülteciler Yüksek Komissarlığı, UNESCO, UNİCEF, ayrıca Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, AGİT, İslam İşbirliği Örgütü vb. uluslararası kuruluşlarla ortak projelerin hayata geçirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasında, devletin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde belirlenen insan, vatandaş hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla bir dizi normatif hukuki düzenlemeler, örneğin, Çalışma Kanunu, Ceza Usul Mecelle, Ceza Kanunu, Medeni Usul Mecelle, Sivil Mecelle, Aile Mecellesi vb. yürürlüğe girmiştir. Bilindiği gibi, demokratik inkişaf yolu seçmiş devletlerde, özellikle Azerbaycan Cumhuriyeti'nde "insani siyaset" kavramı sadece onun bilim, eğitim, sağlık ve kültürün, sosyal korumanın, toplumun yaratıcı potansiyelinin geliştirilmesi yönünde devlet politikasının uygulanması, ülkede ulusal ve sivil birliğin güçlendirilmesi, insan hak ve özgürlüklerinin, hoşgörü ve dini

çoğulculuk ilkelerinin teminatı ile sınırlı değil. Bu önemli faktör etnik kültür ve dini çeşitliliği ile seçilen, bağımsız politikasına, jeopolitik ve jeoekonomik konumuna göre sürekli tehditlerle karşı karşıya kalan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin milli çıkarları ile karşılıklı bağımlıdır. Aynı zamanda insani politika modern bölgesel ve küresel sorunların olumlu çözümünde, kültürler arasında diyalogun elde edilmesinde, entegrasyon ve karşılıklı yararlı işbirliği süreçlerinin gelişiminde, risk ve tehditlerin qabaqlanmasında önemli rol oynamaktadır. Gerçekte onu gösterir ki, "Demokratik toplum" veya "hukuk devleti" kavramları öncelikle ülkede bu hümanizm ilkelerine nasıl ve hangi seviyede uygulandığını ile bağlıdır. Bugün Azerbaycan Cumhuriyeti sadece siyasi ve iktisadi gelişim açısından değil, hem de hümanizm amiline dayalı ve niteliksel olarak yeni bir sosyal-hukuki aşamaya girdi. Bu aşamanın oluşturulmasında gerekli unsurlar sırasında ülkede tesisi olmuş siyasi istikrar, yönetim-halk ilişkilerinin karşılıklı güven üzerine kurulması, toplumsal ve sosyal ilişkilerin demokratikleşmesi, insan hak ve özgürlüklerine güvence verilmesi büyük önem taşır. Bugün Azerbaycan Cumhuriyeti sadece siyasiiqtisadi gelişim açısından değil, hem de hümanizm emiliminin dayalı ve niteliksel yeni olan sosyal-hukuki aşamaya girmiştir. Bu aşamanın oluşturulmasında gerekli elementler sırasında ülkede tesisi olmuş siyasi istikrar, yönetim-halk ilişkilerinin karşılıklı güven üzerine kurulması, toplumsal ve sosyal ilişkilerin demokratikleşmesi, insan hak ve özgürlüklerine altına alınması büyük önem taşımaktadır. . Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in sözleri ile desek, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış politikası onun iç politikasının mantıklı bir devamıdır. Modern Azerbaycan, geçen yüzyılın 1990'larının başındaki gibi zayıf devlet değil. Dinamik gelişim hızı, ekonomik potansiyel ve milli kaynakları nedeniyle bugün Güney Kafkasya'da önde gelen bir devlet olarak Azerbaycan bundan sonra da bölgedeki misyonunu yerine

getirecek. Şu anda Güney Kafkasya'nın ekonomik potansiyelinin 75-80'i, insan kaynakları yaklaşık% 60, finansal ve yakıt ve enerji kaynakları % 90 Avrupa ve Asya ulaşım ve iletişim koridorları ve petrol ve gaz ihracat yolları Azerbaycan'a düşüyor. Tesadüfi değil ki, "Amerika Birleşik Devletlerinde çok prestijli sayılan "Forum Daily" gazetesi Azerbaycanı BDT'de çok yönlü ve çok sektörlü başarılı bir dış politika stratejisine sahip olan tek devlet" adlandırmıştır(Azərbycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, Azərbycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016), Bakı – 2017,seh 842). Etkili etkileme olanağına sahip Azerbaycan devletinin dış politika stratejisinde da "yumuşak güç" - insani siyaset hattı yukarıdaki diyalog araçlarından kapsamlı kullanım suretiyle, hümanizm ilkelerine, uluslararası saygı ve güvene, eşit işbirliğine, uluslararası hukuka ciddi riayet edilmesine dayanıyor. Fakat son dönemin tecrübesi göstermektedir ki, Azerbaycan'ın ulusal çıkarları, küresel jeoekonomik ve jeostratejik çıkarlar mücadelesinde tuttuğu yapıcı ve pragmatik tutum, izlediği bağımsız siyaset dünyanın güç merkezlerinin, bölgenin belli devletlerinin amaçları ile hiç de her zaman uymamaktadır. Bu gerçeklik ise hem bölgenin, hem de Azerbaycan'ın güvenlik ortamına etkisiz ötüşmür. Geçtiğimiz 25 yıl içinde dünyanın önde gelen devletlerinin çıkar mücadelesinin sürekli nesnesi olan Azerbaycan halen onların ayrımcı tavrına - onun bağımsız siyasi iradesine tesir göstermek amacı taşıyan ikili yaklaşım tarzına maruz kalmaktadır. Dönemin küresel siyasi-ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlarının artarak kendi kapsamı hızla genişletmesi, yeni kutuplaşma eğilimleri, uluslararası terörizmin, asgerileşmiş radikal dini hareketlerin, ksenofobiyanın, bölücülük tezahürlerinin genişlemesi, etnik ve dini dözümsüzlüyün şiddetlenmesi, Ermenistan'ın askeri saldırısının halen devam etmesi, bazı yabancı çevrelerin Azerbaycana siyasi ve ekonomik baskı girişimlerine diğer yıkıcı elementlerin de katılımının ülkenin ulusal

çıkarlarının teminatı doğrultusunda faaliyetin güçlendirilmesini daha da güncelleştirmiş. Sonuçta Bakü bölgesel ve küresel durum, çağrı ve tehditler dikkate alınarak diplomatik etkinliğin öncelik yönlerini yeniden gözden geçirmiştir. Modern bir ortamda Azerbaycan Cumhuriyeti'nin güvenlik ortamı onun egemenliğinin, toprak bütünlüğünün korunması, ülkenin sürekli gelişiminin, vatandaşların hak ve özgürlüklerinin teminatına, nüfusun refahının, milli değerlerin korunmasına yönelik faktörleri özünde içermekle, devlet politikasının hedef ve yönlerini belirler. Qeyd edek ki, "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin milli çıkarları "deyince Azerbaycan halkının temel değer ve amaçları, aynı zamanda insan, toplum ve devletin güvenliğinin sağlanması, gelişimine yönelik siyasi, ekonomik, sosyal ve diğer görevler öngörülmüyor. Her devlet ise kendi ulusal çıkarlarını, uluslararası hukuk kuralları ve yükümlülüklerini karakterize ederek dış politika yürütür. Haydar Aliyev'in sözleri ile desek: "Bizim dış politikamız ilk önce Azerbaycan'ın devlet bağımsızlığını sağlamaya yönelik olmalıdır. Görev dünyanın tüm devletleri ile eşit, karşılıklı yararlı ilişkiler kurmak ve gelişme yaptırmaktan, bu ilişkilerden hem Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası konumlarını sağlamlaştırmak için, hem de ülkenin ekonomisini, ilmini, kültürünü geliştirmek için etkin kullanmaktan ibarettir "(Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əlirza oğlu Əliyevin andiçmə mərasimində nitqi. <http://www.1990-1993.nakhchivan.az/and.htm> 17.05.2018.). Genel olarak, Azerbaycan devletinin dış politika kursunda “ yumuşak güç “- diplomatik faaliyetin amacına ulaşmada insani politikanın rolü elverişli bir zemin yaratır, devletler ve halklar arasında eşit teşekküllü ve karşılıklı yararlı ilişkiler kurulmasına, kültürel miras etkileşimlerini, kültürel değerlerin serbest değişimi, kültürel bütünleşme ve diyalog süreçlerine yönelik tehdit ve kısıtlamaların sorunu ortadan kaldırmağa hizmet edir. Mesele bu gün dünyada baş kaldıran ulusal, dini ve ideolojik çatışmalar, küresel güç

merkezleri arasındaki giderek daha ağırlaştırıcı mücadele bağlamında yaşanılarda Azerbaycan Cumhuriyeti'nin insani politika alanında zengin ve eşsiz bir deneyimi uluslararası çapta kendini onayladı, hatta onu hümanizmin ilkeleri olan küresel kültürel- ideolojik işbirliği merkezlerinden birine dönüştürmüştür. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev bu ilişkilere önem veriyor değinirken vurgulamıştır: "İnsani işbirliğinin her yönü dünya gündeminin merkezde olmalı. Çünkü tekrar söylemek istiyorum ki, pek çok durumda politik ve ekonomik konular, elbette, ön plana geldiğinde bu konular biraz gözden kaçmış olur. Buna izin vermek olmaz". (Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016), Bakı – 2017, seh 844). Tabii ki, böyle karmaşık siyasi fonda Azerbaycan eşitliğine, birbirinin iç işine karışmamak ve hümanizm ilkelerine dayalı çokuluslu dış politika yürütmekle, bir yandan, dünya devletleri ile normal, güvenli ve umut verici ortaklık ilişkileri kurmaya, kendisine yönelik çok sayıda dış tehditleri büyük ölçüde nötralize etmeye, diğer yandan ülkede toplumsal istikrarı ve sosyal-ekonomik gelişme hızlarını korumaya ulaşılmıştır. Haydar Aliyev'in dediği gibi: "Yeni binyılda dünya halklarının en büyük isteği barış ve güvenliğin sağlanmasıdır. İnsanlar yıkıcı savaşlara, mülteciler köçkünülyə kesinlikle yok diyor, huzurlu yaşamak istiyorlar "(Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016), Bakı – 2017, seh 845-846). Novruz Memmedov "Dış politika: gerçeklik ve geleceğe bakış "monoqrafiyasında haklı olarak vurgular, Azerbaycan'ın çeşitli halklar, devletler ve farklı kültürler arasında diyalogun kurulmasına, barış ve karşılıklı anlayışın oluşmasına hizmet eden insani politika yürütmesi veya umut verici enerji projelerinin, ekonomik işbirliği programlarının

gerçekleştirilmesi bazı dış güçlerin pozuculuq çabalarının güçlenmesi ile sonuçlanır. Örneğin, böyle girişimler, bir kural olarak, birliklerin temas hattında Ermenistan tarafından ateşkes rejiminin bozulması, belirli uluslararası yapıların Azerbaycan'a karşı önyargılı pozisyonları, bazı yabancı yayınlarda Azerbaycan aleyhine önyargılı ve tehdit içerikli malzemelerin yayınlanması eşlik ediyor. Tüm bunlar Bakü'den dış politika kursunda yakın ve uzak hedeflerin, diplomatik etkinlikte yeni yöntemlerin, özellikle "yumuşak güç" ün - "İnsani diplomasi" nın uygulaması yönlerinin belirlenmesi ve onlara dayanarak mümkün tehditlere karşı yeterli önlemlerin yapılması görevlerini gündeme getirmiştir. Genel olarak Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış politikasında insani aspektlərin - insani politikaların temel görevlerini aşağıdaki gibi toplanabilir:

- Azerbaycan Cumhuriyeti demokratik, hukuki ve laik devlet, küresel ve bölgesel insani meselelerin çözümünde duyarlı ve güvenilir ortak olarak kazanmış olduğu artı karakterinin yanı sıra onun tarih ve kültürünün, etnokültürel manzarasının, potansiyelinin, çeşitli alanlarda elde ettiği başarıların tanıtımı;
- insan hak ve özgürlüklerini korumak, kültürler ve uygarlıklar arasında eşit diyalogun kurulması için uluslararası anlaşmalarda Azerbaycan'ın erişebilmelerini genişletilmesi;
- ülkenin karşılaştığı sorunlar, özellikle Ermenistan'ın izlediği yayılmacı politikaları ve sonuçları, bu konuda gerçeklerin, ayrıca sorunun çözümünde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin konumunun dünya kamuoyuna ulaştırılması;
- bölgesel ve uluslararası sorunların çözümü, halklar ve kültürler arasında diyalogun kurulması, evrensel değerlerin güçlendirilmesi sürecinde Azerbaycan'ın deneyiminden ve olanaklarından etkin kullanılması;

- etnik, dini ve siyasi zeminde ekstremizm tezahürlerine, ırk ayrımcılığı, agresif milliyetçilik ve separatizmə karşı uluslararası mücadelede Azərbaycan'ın aktif katılımı ve desteğinin sağlanması;
- uluslararası dialoqlarda, ikili ve çok taraflı ilişkilerde her devletin izlediği bağımsız politikanın, ulusal, kültürel özelliklerinin, değerlerinin, tarihi geleneklerinin dikkate alınması, ayrıca vatandaşların siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda insan hak ve özgürlüklerinin teminatı alanında etkin politikaların uygulanması;
- Azərbaycan'ın uluslararası ilişkiler sisteminde konumlarının möhkemlendirilmesinde resmi yapılarla birlikte, sivil toplum kuruluşlarının, yaratıcı birliklerin potensiyallerine daha verimli kullanılması, onların uluslararası işbirliği imkanlarının genişletilmesi;
- yabancı ülkelerde yaşayan Azərbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarının ve birçok diaspora temsilcilerinin örgütlenmesinin hızlandırılması, onların kültürel haklarının korunması, tarihi vatanla ilişkilerinin kalite iyileştirilmesi, yerel topluma kültürel-siyasi ve ekonomik entegrasyonu için kapsamlı yardım edilmesi;
- Türk halkları ve Müslüman devletleri arasında siyasi-ekonomik işbirliğinin karşılıklı insani ilişkilerle güçlendirilmesi vb.

Böylece Azərbaycan Cumhuriyeti dış politikada stratejik hedeflere ulaşmak, uluslararası ilişkilerde dinamik gelişime ulaşmak ve onu güçlendirmek için politik ve ekonomik alanlarda tamamen kooperatif değil, insani politikaların tüm biçimleri ve çok çeşitli eğilimlerini kullanmakla yabancı devletler ve uluslararası örgütlerle iki seviyeli, üçlü ve çok taraflı ilişkilerini yeni bir seviyeye kaldırmıştır. Bu ilişkilerin özelliklerinden biri açık karakterli

olması, devlet ve insanlar hakkında olumlu fikirlerin oluşumu, onun tarihini ve kültürünün yabancı ülkelerde tanıtma yeteneğine sahip olmasıdır. Bu tür etkinlikler- uluslararası spor müsabakalarının, festivallerin, turizm bağlantılarının, sanat turlarının, sergilerin, konferansların, sempozyumların ve diğer toplu tedbirlerin teşkili resmi olarak devletler arasındaki ilişkilerin gelişmesine yönlendirilmiş olsa bile, öncelikle halkların yakınlaşmasında, karşılıklı iletişim için önemlidir. Akademisyen Ramiz Mehdiyev'in "Çifte standart dünya düzeni ve modern Azerbaycan" makalesinde vurguladığı gibi: "Bizim için devlet egemenliğinin desteklenmesi meselesi ülkede istikrarın korunması için esastır. Ancak öz-yönetim politikası bizim için yabancıdır. Azerbaycan hiçbir zaman kendini dünyadan "Çin seddi "ile ayırmaya çalışmamış. Biz ikili işbirliğine büyük önem veriyoruz. Bu, bizim için önceliklidir. Uygar devlet olan Azerbaycan tüm devletlerle, Avrupa Konseyi ile, diğer uluslararası kuruluşlarla ikili ilişkileri geliştirmek arzusundadır. Biz en iyi dünya örgütü pratiğini yansıtan, kendi üyelerini destekleyen Avrupa Birliği'ne daha yakın olmaya çalışıyoruz. Biz istiyoruz ki, bu siyasi örgütle ilişkilerimiz pragmatik yaklaşıma dayansın, karşılıklı çıkarları eks ettirsin. Biz dünya halklarının çıkarlarımıza uygun olan, mentalitetimize uygun olan ve inkişafımızın hızlanmasını sağlayan birikimini uygulamaya çalışıyoruz ve bu niyetler somut pratik adımlarla desteklenir "(<http://azertag.az/store/qfs/MEHDIYEV-AN%20SON.pdf>, 17.05.2018). Bugün dünya siyasi, ekonomik ve kültürel-manevi çöküş dönemini yaşamaktadır. Son yılların tecrübesi gösteriyor ki, hatta "demokrasi örneği "olarak bilinen ülkelerde dini ilişkiler manevi değer çerçevesinden çıkarak hızla politize, devletlerin iç ve dış politikasına, kültürlerarası ve dinlerarası ilişkiler ciddi etki yapan araca dönüşmüştür. Yakın ve Orta Doğu'da, Avrupa'da cereyan eden olaylar, dini amillerin askeri-siyasi amaçlar için kullanılması, milli, ırk ve din ayrımcılığı radikal

tezahürlerinin gittikçe daha geniş bölgeleri kuşatması Azerbaycan'ın hem iç, hem de dışa yönelik insani siyasetinde dönemin ihtiyaçlarına cevap veren yeni yönlerin oluşumunu gündeme getirmiştir. Bazı devletlerin bölgeye olan ilgisinin analizi gösteriyor ki, ülkemizde dini ve etnik ilişkilerin güvenliği meselesi güncelliğini hala sürdürüyor. Dışarıdan yönetilen böyle tehditlere, ülkede sosyal-siyasi istikrarın bozulması girişimlerine karşı insani amaçlı etkin siyasi-hukuki tedbirler içerisinde multikulturalizm politikasının Azerbaycan modeli özel bir önem taşımaktadır. Resmi Bakü “yumuşak güc” politikasındaki en önemli araçlardan biride çok kültürlülük politikasıdır. Azerbaycan farklı inançları ve burada yaşayan halkların etnik kültürünü tanıtmakla dinlerarası, milletlerarası diyalogun kesiştiği coğrafi ve etno-kültürün mekanı gibi de kendini onayladı. Azerbaycan'daki tüm dinlere ait insanların serbestçe kendi inançlarına itikat etmesine, bütün milletlerin temsilcilerinin ülkenin eşit haklı vatandaşı olarak hukuk elde etmesine gerekli koşullar oluşturulmuştur. Çok kültürlülük bir devlet kendi topraklarında yaşayan farklı halkların kültürel haklarını tanıyan, onun korumasına ve geliştirilmesine kapsamlı destek sağlayan, hümanizm ilkelerine dayalı politikadır. Onun teorik temelini liberalizm, özgürlük, eşitlik ve birlik gibi yüksek evrensel değerler oluşturmaktadır. Bu politikada çeşitli dillerde konuşan ve farklı dini inançlara sahip olan kültürlerin demokratik bir ortamda bir arada yaşayabilmesi için insane amiline özel önem verilir. Özellikle vurgulanmalıdır ki, Azerbaycan'da multikulturalizm politikası yabancı ülkelerdeki analoqlarından - separasiya, asimilasyon veya adaptasiyaya dayalı Avrupa ve Rusya modellerinden tamamen farklıdır. O, tarihi geleneklere dayanan milli ve dini ilişkiler politikası olmakla birlikte, öncelikle kültürel çeşitliliğin, halkların milli-kültürel mirasının korunmasına ve gelişmesine, karşılıklı yararlı entegrasyonuna odaklanmıştır. Çeşitli etnik kültürler arasında geleneksel birgeyaşayış, karşılıklı saygı ilkelerine dayalı

bu model kültürler ve kültürlerarası diyalog sürecinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin çok başarılı misyonudur ve onun başarılarını dış insani siyasette kapsamlı tebliğ edilir. Tesadüfi değildir ki, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in fermanı ile 2016 yılı "Multikulturalizm yılı" ilan edilmişti. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Bakanlar Kurulu 2015 yılı sosyal-ekonomik gelişmesinin sonuçlarına ve önümüzde duran görevlere adanmış oturumunda demiştir: "Azərbaycan çok kültürlülük üzerine çok çalıştı. Azerbaycan örneği gösteriyor ki, çok kültürlülük yaşıyor. Gerçi bazı siyasetçiler diyorlar ki, multikulturalizm sekteye uğrayıp. Belki, neredeyse iflas etmiş.Ama Azerbaycan'da yaşıyor ve bu eğilimler, bu fikirler güçleniyor, kamuoyundan da daha çok destek alıyor. Biz bu yolda gideceğiz"(<http://www.president.az/articles/17442> , 17.05.2018). Böylece, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış politika Kursu'ndaki insani yönlerin (insani siyasetin) temel eylem alanları aşağıdaki gibi toplanabilir:

- yabancı devletlerle, uluslararası uzman kuruluşlarla, ayrıca giriş olduğu birlik ve hareketler çerçevesinde ikili ve çok taraflı insani işbirliğinin kurulması;
- insani işbirliği yoluyla Azerbaycan'ın iç siyasetinde insan hak ve özgürlüklerinin, etnik ve dini ilişkilerin düzenlenmesinde hümanizm ilkelerinin tezahürlerinin, multikulturalizm politikasının, hoşgörü geleneğinin, Azerbaycan gerçeklerinin, onun tarih ve kültürünün, sanatının, kültürel miras örneklerinin karşılıklı tebliği;
- dışa yönelik insani siyasetin veriminin yükseltilmesi ve propaganda çalışmasının güçlendirilmesi amacıyla insani amaçlı devlet kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının oluşturulması, onların faaliyetine kapsamlı yardım gösterilmesi;

- Azərbaycan'da uluslararası insani tədbirlərin (bilimsel-pratik konfransların, festivalların, olimpiyat, şampiyona və turnirlərin vb.) təşkilənməsi, yabancıl ölkələrdə təşkilənen bənzər fətkinliklərə Azərbaycan'ın aktif katılımlı, insani yönlərdə (bilim, kùltür, sanat vb.) birlikdə projələrin tıyulanması;
- diaspora tıyılanması və dış ölkələrdə tıyşayan Azeirlərlə ilışkilerin genişlətilməsi vb.

Azərbaycan'ın dış politikasında insani politikanın bəşarıları və potensialı konusuna dəyinməsi gərəkl konuları ele alacağız. İnsani alanda işbirliğı modern uluslararası ilışkiler sisteminde önəmli yönlərdən biri olaraq çəşitli ölkələrdə, bölgələrdə tıyşayan halklar arasında karşılıklıl ilışkilerin genişlətilməsinə, insan potensialının gelişməsinə, dölətlərarası ilışkilerin gücləndirilməsini, insani amaclıl sorunların ortak çabalarla ortadan kaldırılmasına yönəliktir. Bu politika öncəliklə yakın ölkələrlə dostluk və iyi komşuluk ilışkileri çərçəvəsində karşılıklıl yararlı insani ilışkilerin kurulmasında, Azərbaycan Cùmhuriyətini diplomatik fətkinliğinde bùyük önəmə sahiptir. Fakatl bir takım objektif nədənlər - örneğini, Ermenistan-Azərbaycan Dağlıkl Karabağ sorunu, Hazar Dənizi'nin statüsünün belirlənməsinin tam yasal çözümlünün bulmaması, komşu dölətlərdə tıyşayan soydaşlarımızın kùltürel-siyasi hakları ihlalləri, güç mərəzrinin jeopolitik və jeoekonomik çıkarları, bölgədə çəşitli zəminlərdə bəşkaldıranlı çatışmalar vb. bu ilışkilerin gelişməsinde belli kısıtlamalar yaratsa da, Azərbaycan kəndisinin insani işbirliğı mərəzi olaraq konumunu koruyup gücləndirməyə ulaşılmıştır. Geçtiğimiz yıllarda Azərbaycan Cùmhuriyətini Türkiyə, İran, Gürcistan, Fransa, Macaristan, Rusya Federasyonu və BDT'ye üye olan diğər dölətlərlə insani alanlarda işbirliğıne dair anlaşmalar imzalamış, karşılıklıl yararlı faaliyətini yasal təməlləri atılmıştır(Azərbaycan

Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016), Bakı – 2017, seh 851).

Azərbaycan Cumhuriyeti 1992 yılında Nisan ayının 2-de Birleşmiş Milletler örgütü'ne üye kabul edildikten bu yana BM yasalarından doğan yükümlülöklere, uluslararası hukukun yüksek amaç ve ilkelerine sadakatini sürekli biçimde sergilemiştir. Ayrıca, Azərbaycan her zaman farklı din, etnik grup ve bakış açılarının tarihsel birlikteyaşayışı ve hoşgörü gelenekleri, kültürlerarası iletişim örneği sayılmıştır. Onun dış politika kursu ve bu hattın insani alanlarındaki faaliyetleri ilgili kanun,ferman ve kararnameler, aynı zamanda Azərbaycan Cumhuriyeti Milli Güvenlik Konsepsiyasında yansıtılır(<http://www.e-qanun.az/framework/13373>, 17.05.2018). Öte yandan, dünyada cereyan eden proseslerin analizi onu da gösteriyor ki, dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesinde, uluslararası işbirliğinin genişlendirilmesinde, özellikle Ermenistan-Azərbaycan Dağlık Karabağ sorununun adil çözümünde gerçekçi ve mümkün taktiklerden biri işte super güçlerin çıkar çatışmalarında tarafsız olmak, kendi ulusal çıkarlarının prioritetliyini beklemektir. Modern dünya siyasetinde jeopolitik çatışmaların kabarık karakter alması, devletlerin iç işlerine müdahale hallerinin keskinleşmesi, onların egemenlik haklarının ihlali ve çifte standartların uygulanması Azərbaycan Cumhuriyeti'ni pragmatik tercihe - jeopolitik rekabette olan güç merkezlerine ve askeri-siyasi ittifaqlarına karşı pragmatik siyaset yürütmeye sevk etmiştir. Ayrıca, Azərbaycan büyük güç merkezleri arasında rekabetin artmasında değil, küresel ve bölgesel meselelerde aralarında işbirliğinin oluşmasının taraftarıdır ve uluslararası güvenliğin teminatında güvenilir ve sorumlu ortak olduğunu bir kez daha doğruluyor. Bağımsız dış siyaset yapan ve hiçbir askeri-siyasi ittifağın taraf olmayan

Azerbaycan Cumhuriyeti defalarca beyan etmiştir ki, milli çıkarları ile ilgili konularda herhangi bir devlete taviz niyetinden uzaktır. İşte bu strateji sonucunda Azerbaycan Cumhuriyeti pragmatik yol seçerek 2011 yılı Mayıs ayında Bağlantısızlar Hareketi'nin tam üyesi olmuştur. Bu ise ona dünyanın yaklaşık 120 devleti ile çeşitli alanlarda, özellikle insani işbirliği yönünde etkin ilişkiler kurmasına, halklar ve devletler arasında adil, karşılıklı ve eşit işbirliğinin oluşmasında yapıcı rol oynamasına elverişli imkan sağlamıştır. Bağlantısızlar Hareketi'ne üye olan Azerbaycan Cumhuriyeti çoksektörlü insani politikaları, bir yandan, onun Avrupa (Hristiyan devletleri) ve islam ülkeleri mekanına, Türk dünyasına entegre sürecinin hızlanmasına olumlu etki göstermiş, diğer taraftan, bölgedeki jeopolitik ve jeoekonomik çıkarlar zemininde mücadele super güçlerin Azerbaycana yönelik "yumuşak güç" mekanizmaları uygulama girişimlerini hayli zayıflatmıştır. Azerbaycan hem Avrupa Konseyi, hem de İSESCO-nun üyesidir. Bu pragmatik sonuçlar ise resmi Bakının insani siyasetinin mahiyetinden – günümüzde devletlerin ve halkların birlikte yaşayabilme prensiplerinin oluşmasına yönelik çabalardan kaynaklanmaktadır. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev IV Bakü Uluslararası İnsani Forumu'nun resmi açılış töreninde bu ilişkilerin önemi hakkında şöyle demiştir: "Biz Azerbaycan olarak ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişmesi için insani yönlere daima büyük özen göstermiştir. Çünkü bizim tarihi geçmişimiz, kültürümüz bunu dikte ediyor. Yüzyıllar boyunca Azerbaycan'da çokkonfesyöyalı, çok uluslu toplum oluşmuş, mevcut ve bağımsızlık döneminde bu olumlu eğilimler daha da güçlendi. Azerbaycan'da tüm halklar dostluk, sevgi ortamında, bir aile gibi yaşıyor. Hiçbir zaman Azerbaycanda dini, milli zeminde çatışma, anlaşmazlık olmayıp ve bu, bizim büyük zenginliğimizdir. Çünkü her bir ülkenin gücünü, elbette ki, birkaç faktör belirler - siyasi imkanlar, ekonomik güç ve aynı zamanda toplumda mevcut olan atmosfer,

sağlıklı ortam ve dayanışma duyguları. Sanırım bu açıdan Azerbaycan'ın tecrübesi çok olumludur ve biz kendi işimizle dünyada yaşanan süreçlere olumlu katkımızı veriyoruz "(<http://www.president.az/articles/13008>, 17.05.2018). Azerbaycan'ın çoksektörlü diplomatik faaliyetlerine dahil insani siyasetinde Doğu ve Batı, Hristiyan ve Müslüman kültürlerine, Avrupa ve İslam devletlerine karşı dengeli siyaset yürütülmektedir. Örneğin, Azerbaycan Cumhuriyeti AGİT, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, NATO, Uluslararası Antiterror Koalisyonu gibi kurumlarla ilişkileri möhkemlendirmekle yanında, "Müslüman dünyasının BM-si" olarak adlandırılan İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ile de işbirliğinin dinamik şekilde geliştirilmesinde maraklıdır. Azerbaycan ile İİT arasında çeşitli yönlerde, o olmak üzere insani alanda ilişkilerin güçlendirilmesi bu uluslararası kurumun Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik işgalci politikasını onaylayan ve kararlılıkla kötüleyen, işgalci güçlerin erazilerimizden çıkarılmasını gerektiren kararlarının kabulü ile sonuçlanmıştır. Azerbaycan-İİT ilişkileri yükselen çizgi üzere gelişir. Bu kurum Azerbaycan Cumhuriyeti toprak bütünlüğünün sağlanması yönünde en tutarlı ve samimi adımlar atan uluslararası kuruluştur. Öyle ki, Azerbaycan İİT üyesi kabul edildiği tarihten itibaren Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili tutumu bu kuruma dahil olan devletler tarafından sürekli desteklenmiştir. Azerbaycan ve İİT arasında insani ilişkilerin gelişme sinde Haydar Aliyev Fonunun müstesna rolü vardır. Fonun Azerbaycan'ın islam dünyası ile kültürel ilişkilerinin gelişmesine katkısı İSESKO-nun iyi niyet misyonuna önemli etki göstermiştir. Buna paralel olarak, BM'nin çeşitli uzmanlaşmış kurumları - Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Kalkınma Programı, Mülteciler Yüksek Komissarlık, Çocuk Vakfı, Sanayinin Gelişimi Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü, Kadınlar Vakfı, Atom Enerjisi Ajansı, Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasak Olunması Önlenmesi Anlaşması Örgütü vb.

ile işbirliği da artan hızla gelişmektedir. Ayrıca, Azerbaycan türk dünyası ile kültürel ilişkileri genişletmek amacıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, Türk Akademisi, Türk Kültürü ve Mirası Vakfı gibi insani amaçlı uluslararası kuruluşların çalışmalarında aktif yer alıyor. Resmi Bakı çeşitli Türk devletleri ile de insani alanlarda işbirliğine dair anlaşmalar imzalamıştır. Azerbaycan'ın 1993 yıldan Bağımsız Devletler Topluluğu'na üyeliği bu organizasyon çerçevesinde eski SSCB mekanında bulunan bağımsız devletlerle samimi komşuluk ilişkilerinin, aynı zamanda bilimsel ve kültürel işbirliğinin gelişme ettirilmesi hedeflenmektedir. Devlet başkanı İlham Aliyev, bu çok yönlü ve pragmatik politikaların mahiyeti hakkında demiştir: "Biz hep çalışmışık ve kendi çabalarımızı göstermiştir ki, Müslüman alemi daha da yoğun birleşsin. Bugün de çalışıyoruz ve Azerbaycan'da düzenlenen çeşitli etkinlikler ... bu amaca yöneliktir ki, müslüman aleminde ilişkiler daha da yakın olacak, çatışmalara son verilsin, işbirliği için daha iyi zemin yaradılsın"(http://president.az/mobile/articles/17441. 18.05.2018). Resmi Bakının ikili, üçlü ve çok taraflı ilişkilerin kurulmasında ve güçlendirilmesinde geleneksel olmayan diplomasi yöntemlerini - bilim, kültür, sanat, spor ve turizm alanında uluslararası işbirliği, sivil toplum örgütleri arasında temasların yoğunlaşmasından, tebliğatdan, ortak tedbirlerden vb. etkili kullanması sonucunda küresel ve bölgesel düzeyde karşılıklı yararlı ilişkilerin yeni senaryoları kurulmuştur. Paralel olarak aynı senaryolar Azerbaycan'ın hoşgörü devleti, güvenilir ve sorumlu ortak karakterinin daha da pekiştirilmesine, Azerbaycan hakkında gerçeklerin, tarih ve kültürünün tebliğinde, diaspora kuruculuğu ve lobicilik yönünde ilerlemelere uygun zemin yaratmıştır. Bilinen nedenlerden dolayı, Ermenistan hariç, Bağımsız Devletler Birliği'ne üye ülkelerle siyasi,

ekonomik ve kültürel ilişkilerin genişletilmesi Azerbaycan için önemini koruyor. Hatırladık ki, ilk dönemlerde bu kurumun oluşturulmasında amaç SSCB'nin çöküşünden sonra bağımsızlık kazanan eski Sovyet cumhuriyetlerinin Batı'ya entegrasyonunu kısıtlamak, onları Rusya'nın jeopolitik ve jeoekonomik mekanında bulundurmak, sonuçta "Karşılıklı bağımlılık" ilkesini yeniden gündeme getirmekle Sovyet Ittifakını konfederasyon bazında yeniden kurmak olmuştur. Fakat bir birkaç önde gelen devletin, aynı zamanda Azerbaycan Cumhuriyeti siyasi iradesi sayesinde BDT "yeni siyasi blok" a değil, gönüllülük ve devletlerin eşitlik ilkelerine dayalı faaliyet gösteren hükümetlerarası ekonomik, sosyal, hem de insani işbirliği birliğine dönüştü. 2013 yılı 25 Ekim'de Belarus'un başkenti Minsk şehrinde BDT Devlet Başkanları Konseyi toplantısı yapıldı. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, bu oturumda hareket ederek karşılıklı yararlı ilişkilerin genişletilmesinin gerekliliği hakkında demiştir: "BDT çerçevesinde işbirliği Azerbaycan için dış politikanın temel önceliklerinden biridir. Tabii ki, Birlikte entegre süreçleri çerçevesinde Azerbaycan hep ilkesel tutum almıştır. Bu makam işbirliğinin güçlenmesine, çok taraflı ve ikili ilişkilerin gelişimine yöneliktir" (<http://www.president.az/articles/9795> ,17.05.2018). Özellikle vurgulamak gerekir ki, BDT'ye üye devletler arasında insani işbirliği karşılıklı entegrasyonun öncelik yönlerinden biri olarak kabul edilir. Tesadüfi değildir ki, bu ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla 2006 Kasım 28-de BDT'ye üye devletlerin insani işbirliği Konseyi kurulmuştur. "Bağımsız Devletler Birliği'nin üye devletlerin insani işbirliği Konseyi hakkında "Esasnameye göre, bu konsey ortak devletlerin kültür, eğitim, bilim, arşiv işi, bilgi ve kitle iletişim, spor, turizm ve gençlerle çalışma alanları çok taraflı karşılıklı ilişkilerini ilişkilendirmek amacıyla kurulmuştur" (<http://www.e-qanun.az/framework/15112>, 17.05.2018). Azerbaycan Cumhuriyeti Milli

Meclisi 2008 yılı Haziran 2'de "Bağımsız Devletler Topluluğu Taraf Devletlerin bir insani işbirliği Konseyi hakkında " anlaşmanın onaylanması için Azerbaycan Cumhuriyeti Yasasını onay almıştır. BDT çerçevesinde ilişkilerin gelişme perspektiflerinin mantığı devamı olarak, kültür, eğitim, bilim, gençlik politikası, vatandaşların sosyal güvenliği ve sağlığının korunması, emek göçü üzere ortak faaliyetin koordinasyonu amacıyla uluslararası qeyrikommersiya Kurulu - 2006 mayın 25-de Duşanbe'de düzenlenen zirveye BDT'nin taraf olan ülkelerin Devletlerarası İnsani İşbirliği Fonu kurulmuştur. 2010-cu itibaren bu fonun Yönetim Kurulu Başkanı postuna Azerbaycan Cumhuriyeti Moskova Büyükelçisi Polat Bülbüloğlu seçilmiştir. Bu,Azerbaycanın insani alanda işbirliğinin güçlendirilmesinde ve gelişiminde önemli rolünün tezahürlerinden biridir.

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASINDA H.ALİYEV FONUNUN ETKİSİ

2.1. H.ALİYEV FONUNUN KURULUŞU VE TARİHİ

Haydar Aliyev Fonu tarihimize bağımsız devlet kurucusu gibi dahil olmuş Haydar Aliyev'in anısına halkımızın saygı ifade etmek arzusundan, onun zengin manevi mirasını yansıtmak, azerbaycançılık felsefesinin ülkemiz için önemini vurgulamak, milli devlet düşüncelerini yeni nesillere aşılamağ zeruretiinden ileri gelerek kurulmuştur. 2004 yılından faaliyete başlamış Haydar Aliyev Fonu eğitim, sağlık, kültür, spor, bilim ve teknoloji, çevre, sosyal ve diğer alanlarda çeşitli projeler hayata geçirerek yeni toplum kuruculuğunda aktif yer alıyor, ülkenin sosyo-ekonomik gelişimine katkıda bulunur. Haydar Aliyev Fon Başkanı Azerbaycan First Lady'si, UNESCO ve ISESCO-nun iyi niyet Büyükelçisi Mehriban Aliyevadır (https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/index/47/Heydər_Aliyev_Fondu, 18.05.2018)

Fonun Yapısı:

1) Başkan.

Başkan Fonun yürütme organıdır. Fonun Başkanı yetkili yasal temsilcisidir. Başkan programların onaylanması ve uygulanması genel yönetim, Fonun faaliyetlerinin amaçlı önceliklerinin, yapısı ve personel yapısının saptanması ve tüzükle belirlenen diğer işleri yapar. Haydar Aliyev Fon Başkanı Azerbaycan Cumhuriyeti First Lady'si Mehriban Aliyevadır.

2) Yönetici yönetmen

Yönetici yönetmen Fonun işine doğrudan yönetimi, yazılım ve tedbirlere denetimi gerçekleştirir. O, Fonun Başkanı tarafından göreviyle arasına dahil edilmiş yetkiler çerçevesinde faaliyet gösteriyor ve yetkileri arasına dahil edilmiş meseleler çerçevesinde Fonun yetkili temsilcisidir. Haydar Aliyev Fonun yönetici yönetmeni Anar Elekberov'dur.

3) Uzman Konseyi

Bir danışma organı olan Uzman Konsey, alınan kararların etkinliğini sağlar. Çeşitli nitelikli uzmanlardan müteşekkil Uzman Konseyi'nin görevi ilgili görüşleri ve raporları hazırlayıp cumhurbaşkanına sunmaktan ibarettir. Somut özel fonksiyonların ve görevlerin yerine getirilmesi için Fonun yapısında bir takım kurumlar oluşturulmuştur(<https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/index/50/Fondun-strukturu>, 18.05.2018).

2.2. H.ALİYEV FONUNUN AMACI

H.Aliyev Fonunun kuruluşundan bu yana amaçları ve hedefleri için çalışmakta ve bu çalışmalarda başarılı sonuçlar almaktadır. Her bir kuruluşda olduğu gibi bu kuruluşunda kendine öz amaçları ve hedefleri var. H.Aliyev Fonunun amaçlarını bu şekilde sıralıya biliriz.

- seçkin siyaset adamı Haydar Aliyev'in ülkenin sosyo-ekonomik, kültürel gelişimi, sivil dünya birliğine entegrasyonu, halkın maddi refahının iyileştirilmesi adına belirlediği, işleyip hazırladığı politikanın öğrenilmesine, duyurulması ve bu fikirlerin hayata geçirilmesine destek vermek;

- Azərbaycan'ın kalkınması və halkımızın rifahı üçün milli lider Heydər Aliyev'in zəngin mirasından faydalanaraq bu işə xidmət edən geniş kapsamlı bir program və projələrin gerçəkləşməsinə yardımçı olmaq;
- bilim, təhsil, mədəniyyət, sağlamlıq, idman, mühitə alanlara aid program və projələr hazırlayıp həyata keçirmək;
- cümhuriyyətin və yabancıl ölkələrin fonları, STK-ləri, dövlət qurumları ilə işbirliğini genişlətmək, onlarla ortaq projələr gerçəkləşdirmək;
- yerel önəmli sosial problemlərin həllinə yardımçı olmaq, özəl ehtiyacları olan insanlara yardım etmək;
- insanların yaradıcı potensialının, bilgilə və bacarıqlarının ortaya çıxarılmasına, qabiliyyətlərini göstərməsinə, inkişafına yardım etmək;
- Azərbaycan mədəniyyətinin geniş təbliği, sağlamlıq mənəvi dəyərlərin qorunması ilə ilgili aparılan çalışmalara yardım etmək;
- uşaq və gənclərin kapsamlı bilgilərə sahib vətəndaş olaraq yetişdirilməsi işinə xidmət etmək;
- Azərbaycan Cümhuriyyəti'nin beynəlxalq nüfuzunun artırılması ilə ilgili tədbirlərin tətbiqini asanlaşdırmaq;
- Azərbaycan gerçəkliklərini dünya ictimaiyyətinə bəyan etmək;
- cümhuriyyətin və yabancıl ölkələrin təhsil qurumları ilə işbirliyi aparmaq;
- bilimsel araşdırmaların aparılmasına yardımçı olmaq;

- yabancı ülkelerin tanınmış bilimsel araştırma merkezleri ile bilim adamlarının alışverişini düzenlemek, ülkenin yaratıcı ve bilimsel potansiyelinin artırılmasına yardımcı olmak;
- çocuklar kurumlarının altyapılarını geliştirmek;
- sağlık ve tıbbi kurumları geliştirmek;
- çevre alanında önemli çalışmaları desteklemek, sağlıklı yaşam tarzını teşvik etmek;
- Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içinde ve yurt dışında güncel konulara ilişkin konferans ve seminerler düzenlemek;
- çocukların, yaratıcı gençlerin, sanat adamlarının fuarlarını organize etmek;
- dini hoşgörünün sağlanmasına, sivil toplum quruculuğuna, küreselleşen dünyaya entegre sürecinde milli-manevi değerlerin korunup muhafaza destek vermek(<https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/index/48/Fondun-məqsədləri>. 19.05.2018).

Bu amaçları belirlemek ve hayata geçirmek için H.Aliyev Fonu bazı güçlerle karşı karşıya kalmaktadır.Fakat ister siyasi olsun ister finansal olsun fon bunların hepsini karşısına almakta ve amaçlarını gerçekleştirmek için bütün gücünü ortaya koymaktadır.

2.3. H.ALİYEV FONUNUN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ

2004 yılında sivil toplum, kar amacı gütmeyen kurum gibi faaliyete başlamış Haydar Aliyev Vakfı eğitim, sağlık, kültür,spor, bilim ve teknoloji, çevre ve diğer alanlarda yerli ve uluslararası düzeyde projeler hayata geçirmekle ülkenin sosialekonomi ve kültürel gelişimine, hem de

yabancı ülkelerde Azerbaycan'ın tanıtılmasına kendi katkısını vermektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti kurum politikasının en başarılı projelerinden olan bu kurumun amaçları ile devletin dış siyasetinin insani yönleri arasında ortak hedeflerin olması ve uluslararası insani işbirliği alanında da amaca yönelik faaliyetine elverişli zemin yarattı. Haydar Aliyev Vakfı insani amaçlı yerel ve uluslararası düzeyde program ve projeleri gerçekleştiriyor. Kurum UNESCO, İSESCO gibi nüfuzlu uluslararası kurumlar, yabancı ülkelerdeki sivil toplum kurumları, bilim, sağlık, eğitim ve kültür tesisleri ile etkin ilişkiler kuruyor, Azerbaycan hakkında gerçeklerin dünya kamuoyuna ulaştırılmasında, milli kültürün dış ülkelerde geniş tebliğinde, karşılıklı kültür tanıtımında, devletlerin ve halkların kültürel bütünleşme sürecinde aktif yer alıyor ve bununla da devletin tek insani siyaset stratejisinin gerçekleşmesine önemli yardım gösteriyor. Haydar Aliyev Vakfı, BM uzman kuruluşlarından olan UNESCO ile etkin işbirliği önemli yer tutuyor. Fonun Başkanı Mehriban Aliyeva'nın hizmetleri sayesinde Azerbaycan'ın muğam, aşık ve milli halı sanatları, "İçerişehir" Devlet Tarih Memarlıq anıtı, Gobustan Devlet Tarih-Sanat anıtı, âşık sanatı, ayrıca Nevruz Bayramı UNESCO Somut Olmayan kültürel miras listesinde salınmıştır. Tesadüfi değildir ki, Azerbaycan-UNESCO ilişkilerinin pekiştirilmesine, dünya kültürlerinin değişimi alanındaki hizmetlerine göre Vakfın Başkanı Mehriban Aliyeva 2004 yılında "UNESCO iyi niyet elçisi" ödülüne layık görüldü. Fonun girişimi ve katılımı ile şimdiye kadar "YUNESKO- Azerbaycan: Geleceğe Köprü", "Avrasya'da Kültür Çeşitliliği: Azerbaycan - kültürler arası diyalogun geçmişi ve bu günü", "Gençler uygarlıkların alyansı adına", "Avrupa'da alt bölgesel çerçevede okuma-yazma sorunlarına bakış: ortaklık ilişkilerinin kurulması ve yenilikçi yaklaşımların uygulamasına destek",

"Kültürlerarası diyalog kadınların rolünün genişletilmesi ", "Eğitim ve teknoloji aracılığıyla ekonomik kalkınma "ve diğer konularda yapılan uluslararası konferans, forum ve sammitlerde Azerbaycan'ın çağdaş gelişmişlik düzeyinin, tarihi ve kültürünün, onun entegre meyillerinin tebliği doğrultusunda önemli sonuçlar elde edilmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti Batı ile Doğu kültürlerinin kesişme noktasında bulunmaktadır. Bu açıdan fon sadece ülke sınırları içinde değil, dış devletlerde de tarihi kültür örneklerinin restorasyonu, yeni kültür tesislerinin inşası alanında faaliyetlerini devam ettirmektedir. Örneğin, Tiflis'te Azerbaycan'ın ünlü yazarı ve filozof Mirza Şefi Vazehin, Mirze Feteli Axundovun, Hasan Bey Ağayev'in ve Feteli Han Xoyskinin mezar üstü yapıların yeniden kurulması ve hiyaban salınması, Paris'te Azerbaycan Kültür Merkezinin oluşturulması, 2013 yılında İtalya'nın başkenti Kapitolini Müzesi'nde "Filozoflar salonu" nın esaslı onarımı, Roma'nın Villa Borgeze parkında Nizami Gencevi'nin, Moskova'da Rusya Devlet Yabancı Edebiyat Kütüphanesi'nde Mirze Feteli Axundovun abidelerinin yüceltilmesi, Paris'in Versay sarayında dünya önemli birkaç anıtın, Louvre Müzesi'nin, İkinci Dünya Savaşı yıllarında yıkılmış Berlin külesinin, Vatikan'da Roma katakombalarının restorasyonu fonun uluslararası insani siyaset alanındaki başarılarından. Ayrıca, Milli liderin adını taşıyan fon uluslararası insani eylemlere de aktif yer alıyor. Öyle ki, Pakistan'da meydana gelen doğal afet sonucu dağılmış kızlar okulu yeniden inşa edilmiş, Heşterxanda Milli Lider Haydar Aliyev'in adını taşıyan orta okul, Saraybosna'da görme yeteneğini tam ve kısmen kaybetmiş çocuklar için merkez tamirat edilmiş, Bakü'de Fransız dili liseyi ve Yahudi çocuklar için 450 öğrenci kişilik "Xabad-Or-Avner" eğitim merkezi kurulmuştur. Ayrıca, Fon Azerbaycan kültürünün tanıtımı amacıyla Yunanistan'ın başkenti Atina

şehrinde "Azerbaycan kültürü günleri" ni düzenlemiş, onun desteğiyle Bulgaristan'ın Veliko Tırnovo şehrinde "Trapezitsa" mimarlık müzesi restore edilmiştir. Haydar Aliyev Vakfı Azerbaycan hakkında gerçeklerin, özellikle Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu, ermeni terrorizminin amacı ve içeriği hakkında gerçeklerin dünya kamuoyuna ulaştırılmasında da aktif yer alıyor. Karabağ'ın tarihi, Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununun başlanması, onun sonucunda ülkemize değen ziyan, Hocalı faciası, Ermenilerin dünyanın çeşitli ülkelerinde yaptıkları terör eylemleri hakkında gerçekleri yansıtan ve İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, Macarca dillerinde yayınlanmış "Karabağ gerçekleri" kitapçık seti şimdiye kadar bazı yabancı ülkelerde yayılmıştır. "Savaş ve tarihi-kültür abidelerimiz" kitabında işgal altındaki topraklarda dini yapılar ve tarihi-kültürel yapılar,bugünkü durumu hakkında yabancı okuyuculara detaylı bilgi verilir. Vakfın Başkan Yardımcısı ve Rusya temsilciliğinin başkanı Leyla Aliyeva'nın girişimiyle hayata geçirilen bir takım projeler, örneğin, "Hocalı'ya adalet!" kampanyası özel önemi ile seçilir. Bu kampanya çerçevesinde her yıl dünyanın Moskova, Berlin, Strasbourg, Brüksel, Bükreş, Cenevre, Ankara, İstanbul, Paris, Prag, Washington, New York, Varşova, Londra, Lahey, Dubai, Kiev ve Tiflis gibi büyük şehirlerde Hocalı soykırımının yıldönümü dolayısıyla kitlesel gösteriler, gösteri yaptırılan animasyon, nüfus arasında yayımlanan ve Hocalı Soykırımı hakkında objektif verilerin dünya kamuoyuna ulaştırılmasında büyük rol oynar. Bu amaca yönelik faaliyet dünyanın çeşitli devletleribtarafından Hocalı soykırımının tanınmasında olağanüstü önem taşımıştır.(Azərbycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, Azərbycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016), Bakı – 2017,seh 861-864).

SONUÇ

Böylece, 25 yıllık bağımsızlık tarihinin analizi gösteriyor ki, geçen yüzyılın 90'lı yıllarında tamamen bilgi blokadasına alınmış, hiçbir ülkede Büyükelçiliği olmayan Azerbaycan devleti ve onun dış politikası 25 yılda, özellikle de son 10 yılda tarihi başarılar elde etmiştir. Azerbaycan'ın dış politikası bilişim devriminin çağrılarına hem iyileştirici hem de zamanında cevap vermeye ulaşılmıştır. Genel olarak ülkenin dış siyasi, ekonomik, kültürel, insani vb. faaliyetinin bilgi mekanında tebliği ve teşviki yönünde stratejik esaslar belirlenmiştir. Azerbaycan'ın egemenliğinin güvencesi olan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in uyguladığı dış politika sonucu devletimiz hızla değişen dünyada kendisi için gerekli olan jeopolitik durumu sağlamaya kadirdir ve bunun için gerekli kaynak ve potansiyele sahiptir. Günümüzde stratejik gelişme çizgisi gibi demokratik toplum kuruculuğu ve piyasa ekonomisi yolunu seçen Azerbaycan Cumhuriyeti dünya deneyiminde başarılı denemeden geçmiş evrensel değerlerden faydalanmaya çalışır, kendisinin geniş ekonomik potansiyelini harekete geçirmek amacıyla gelişmiş ülkelerin öncü teknolojisini ve mali imkanlarını çekiyor, onlarla karşılıklı yararlı işbirliği ilişkilerini geliştiriyor. Azerbaycan demokratik ve hukuk devleti yapılanması yolu tutduğundan onun dış siyaseti de dünya deneyiminin tüm ilerici başarılarını, sivil uluslararası kuralları içermektedir ve her türlü etnik ve dini kısıtlamaları inkar ediyor. Azerbaycan'ın modern dış politikası açık ve demokratik ilkeler temelinde kurulmuş, halkın ve devletin menfaatlerine, mentalitetine aykırı olmayan tüm uluslararası kuralları kendisinde birleştirmiştir. Genel olarak, Azerbaycan devletinin dış politika kursunda “ yumuşak güç “- diplomatik faaliyetin amacına ulaşmada insani politikanın rolü elverişli bir zemin yaratır, devletler ve halklar arasında eşit teşekküllü ve karşılıklı yararlı ilişkiler kurulmasına, kültürel

miras etkileşim tanıtım, kültürel değerlerin serbest değişimi, kültürel bütünleşme ve diyalog süreçlerine yönelik tehdit ve kısıtlamaların sorunu ortadan kaldırmağa hizmet edir. Mesele bu gün dünyada baş kaldıran ulusal, dini ve ideolojik çatışmalar, küresel güç merkezleri arasındaki giderek daha ağırlaştırıcı mücadele bağlamında yanaşılarda Azərbaycan Cumhuriyeti'nin insani politika alanında zengin ve eşsiz bir deneyimi uluslararası çapta kendini onayladı, hatta onu hümanizmin ilkeleri olan küresel kültürel-ideolojik işbirliği merkezlerinden birine dönüştürmüştür. 2004 yılında sivil toplum, kar amacı gütmeyen kurum gibi faaliyete başlamış Haydar Aliyev Vakfı eğitim, sağlık, kültür, spor, bilim ve teknoloji, çevre ve diğer alanlarda yerli ve uluslararası düzeyde projeler hayata geçirmekle ülkenin sosioekonomi ve kültürel gelişimine, hem de yabancı ülkelerde Azərbaycan'ın tanıtılmasına kendi katkısını vermektedir. Azərbaycan Cumhuriyeti kurum politikasının en başarılı projelerinden olan bu kurumun amaçları ile devletin dış siyasetinin insani yönleri arasında ortak hedeflerin olması ve uluslararası insani işbirliği alanında da amaca yönelik faaliyetine elverişli zemin yarattı.

KAYNAKÇA

- NASIBOV ,Elşən , “Beynəlxalq Münasibətlər və Dövlətlərin Güclərinə Görə Təsnif Olunmalarının Əsasları” , “Bakı”, ss.53-54
- HASANOV,Əli,(2005).“Müasir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasəti”,“Azərbaycan”,ss. 171-173.
- HASANOV,Əli,(2005).“Müasir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasəti”,“Azərbaycan”,ss. 175-176
- HASANOV,Əli,(2005).“Müasir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasəti”,“Azərbaycan”,ss. 178
- HASANOV,Əli,(2005).“Müasir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasəti”,“Azərbaycan”,ss. 181
- HASANOV,Əli,(2005).“Müasir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasəti”,“Azərbaycan”,ss. 205
- SEFEROV, Rehman, “Sovyet Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Azərbaycan Nüfusunun Etnik Yapısındaki Değişimler”, “Türkiyat Araştırmaları Dergisi”, ss. 403
- YILMAZ, “Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde Son Dönem”, Bilge Strateji, Cilt 2, Sayı 2, Bahar 2010, ss. 26
- YEŞİLOT, Okan , Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, (İstanbul, Kitabevi, 2005), ss 181.
- ASLANLI ,Araz, “Haydar Aliyev Döneminde Azərbaycan Dış Politikası: Genel Özellikler ve Karabağ Sorunu”
- BEŞİKÇİ, Seçil, “ Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler”, “Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi” ,ss. 250
- QURBANOV, Araz, (2017),“Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016)”, ss.842

QURBANOV, Araz, (2017),“Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016)”, ss.839

QURBANOV, Araz, (2017),“Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016)”, ss.842

QURBANOV, Araz, (2017),“Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016)”, ss.844

QURBANOV, Araz, (2017),“Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016)”, ss.845-846

QURBANOV, Araz, (2017),“Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016)”, ss.851

İTERNET KAYNAKLARI

<http://www.anayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm>, (Erişim tarihi: 11.04.2018).

<https://minfakt.wordpress.com/2012/06/22/azərbaycanin-cografi-movqeyi-sərhələri-və-relyefi/>(Erişim tarihi: 11.05.2018).

<http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=14&pid=10&lang=tr> . (Erişim tarihi: 17.04.2018).

http://www.azerbaijan.az/portal/General/Constitution/doc/constitution_a.pdf. (Erişim tarihi: 11.05.2018).

<http://azertag.az/store/qfs/MEHDIYEV-AN%20SON.pdf>, (Erişim tarihi: 29.04.2018).

<http://www.president.az/articles/17442> , (Erişim tarihi: 11.05.2018).

<http://www.e-qanun.az/framework/13373>, (Erişim tarihi: 21.05.2018).

<http://www.president.az/articles/13008>, (Erişim tarihi: 21.05.2018).

<http://president.az/mobile/articles/17441>. (Erişim tarihi: 02.04.2018).

<http://www.president.az/articles/9795> , (Erişim tarihi: 14.05.2018).

<http://www.e-qanun.az/framework/15112>, (Erişim tarihi: 05.05.2018).

https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/index/47/Heydər_Aliyev_Fondu, (Erişim tarihi: 22.04.2018).

<https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/index/50/Fondun-strukturu>, (Erişim tarihi: 20.04.2018).

<https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/index/48/Fondun-məqsədləri>. (Erişim tarihi: 01.05.2018).

<http://www.1990-1993.nakhchivan.az/and.htm> (Erişim tarihi: 15.04.2018).